

ERDÉLYI MUZEUM

XIX. kötet.

1902.

X. füzet.

Wesselényi Miklós.*

Csak sast nemzenek a sasok,
'S nem szül gyáva nyulat Nubia' párduca.
Thétisz nagy fija nem maradt
Chironnál, mikoron kardra veté szemét:
Berzsenyi.

Hiában marasztotta volna Kheiron Achilleust továbbra, ápoló karjai közül kibontakozott a hős, a mint elhivatásának öntudatára jutott s megindúlt a dicsőség sziklás ösvényén. Történelmi elhivatása a cselekedet terére ragadta tenni nagy dolgokat s vitte előre kitűzött céljai felé. A köznapi embert sodorja az idők árja s néha kénytelen kedvetlen érzéssel keblében, a balgatag kiesinyli a veszélyt s azt hiszi, hogy ellenszegülhet a hullámoknak, a nagyok az áramlatnak lehetőleg irányt szabnak idejében még, célokat tűznek ki, mintegy szövethoznak vele céltudatos munkájuk eszközlésére. Ha hajójukat a vizek árjába eresztik, az nem inog ide-oda a hullámok játékoként, hanem erős kéz által kormányoztatik. Azonban a jó szerencse senkinek sem állandó kísérője s a végzet lesújthatja a hőst is dicső küzdelem után. Wesselényi a megyegyűlések küzdohomlokán vetett először szemét a kardra s azt nagy hamar hatalmas kezével megragadta s forgatta nagy bátran az ősi alkotmány védelmére, s kivívására a polgári jogoknak. Atyja kardját pillantotta meg a fiú, mint egykoron Theseus, szintén Kheiron nevendéke, kit anyja egy sziklához vezetett Troezen s Athéne közt s felemeltette vele a sziklát, a mely alatt atyja Aigeus athénei király kardja rejtett. Jó kard az, melyet az atya fia számára tartogat s rejt el a szikla alá, még jobb az, melyet fia előtt villogtat, előle el nem rejt,

* Elnöki megnyitó az E. I. T. nov. 9-iki Wesselényi emlékére tartott ülésén.

különösen ha olyan atyáé volt, mint a Wesselényi Miklós hasonnevű atya, kinek hamvaihoz méltán írhatta Berzsenyi:¹

A' Jók csudáltak, mint az Egész javát
Titkon segítő mennyei tüneményt,
Neved, dicsőült Wesselényi,
Rettenetes vala és imádott.

Wesselényi Miklós jeles nevelője Pataki Mózes 1814-ben hunyt el Kolozsvárt, kevéssel Velenczéből való hazaérkezése után, hova nevendékét s barátját kísérte, a ki ekkor épen tizennyolczadik esztendejében járt s atyját öt év előtt vesztette el. Örvendve jegyzi meg Kazinczy a még akkor ifjú Wesselényiről, hogy ő szeretve tisztelt nevelője testét Kolozsvárról Zsibóra küldé ki, „s megnyerte nagylelkű anyjától, hogy nevelő barátja atya mellé temetessék“. Ugyanezen V-dik erdélyi levelében kevéssel feljebb írja: „Wesselényi, Velenczéből jöven 1814-ben, felém kerüle az ő Patakiával, kit ekkor láttam legelőbb, s feleségem elnézvén a két nem tanítót és tanítványt, hanem egymásra oly igen méltó barátot, őket *Carlo*s-nak és *Pozá*na-nak nevezte el s a kettő elhúlve s örömmel elhúlve fogadta el az igen szerencsés eluevezést“. Wesselényi az ismeretek szerzésében fáradhatlan volt, testi erejét és szellemi tehetéseit egyformán művelte s ő, a ki minden testgyakorlatokban első volt, a tudományokban is széles látkörre tett szert. Kazinczy Erdély első ifjának tartotta s mondotta Wesselényit s méltán s nagynevű atyját látta benne újjászületni erényeiben, lelkületében, hazája hű szeretetében s már 1810-ben e gondolatának ad kifejezést, W. Miklós az atyához írt e négysoros versében:

„Kétled-e, hogy lelkünk él, vándorol? Ott fene Cato
S lágyszivű Brutus, itt Wesselényi valék.
Erdély, szűnd keseredni fiad, nem holt el az, él még,
S hős lelke a régi fényre deríti Zsibót.“

Hogy mily nagy gondot fordított Wesselényi az atya fia nevelésére s hogy Pataki ebben mily hű szövetségese volt, meglátjuk a többi közt Kazinczy egyik erdélyi leveléből, a melyben írja: „A hét esztendő s gyermek atyjától veve leczkéket a lovaglásban

¹ 1810-ben.

Elhordá ezt a gyűlésekre s ezeknek egyikén, minekelőtte a főispán még bejött, a gyermeknek egy beszédet kelle tartani a rendekhez. Oh az én barátom neincsak ezt tevél! Képzeld, 14 esztendő korában egy maga által készített prédikációt elmonda a zsibói templomban. Anyja jelen volt s úgy sírt: de az öreg pap (is) sírt megszűnés nélkül; emberei pedig a templom előtt össze meg össze csókolták ő nagyságát, a méltóságos tisztelendő úrfit. Serdülvén, 1809. márcz. 23-án atya és fiú, az mint megyéje felköltjeinek vezére, a tizenhárom esztendő gyermek (született 1796 deczember utolsóján) mint atyjának segédje s a seregnek kapitánya Károlyba menének s a gyermek tiszt ott a nádor királyfi s a szatmári rendek előtt gyakoroltatá atyjának seregét. A nádor s minden jelen voltak álmélkodának a gyermek-férfin stb.“ E történet Kazinezyban fölbreszté a régóta szunnyadó költői szikrát s egy szép epistola megírására ragadta, a melynek kezdő sorait ide írom:

„Még a praetexta repdes válladon,
Ambróziát lehell szép üstököd,
S gyengéd orczádon s e kis száj körül
Rózsák virítnak, mint az Ámorén —
Legszebb, legbájosb Ámor önmagad:
S im a gynaceum csendes rejtekéből
Kiszökve, már a vérmezőre futsz,
Hogy ott azok közt léphess fel, kik az
Ádáz halálnak mennek ellenébe.“

Kazinezy ezt az epistolát még az 1809-dik évben írta.

A szerető atya s gondos nevelő elhunytá után az ifjú Wesselényire édes anyja intó, kérő szava állandóan nagy hatással volt. Ez a tiszteletreméltó asszony ép úgy vala védangyala s tanácslója nagynevű férjének, mint későbbi éveiben egyetlen fiának is az volt, s Kazinezynak az atyára vonatkozó szavait a fiura vonatkoztatva mondhatjuk: „Hová fogták volna őtet ragadozni megszelidíthetlen indulatai, ha ez a nagy asszony nem birt volna elég lélekkel elcsendesíteni oroszláni tüzét“.¹ Dieső atyja példája s oktatása a fiúnak legfőbb nyeresége maradt, s nevelőjének tanítása mélyen bevésődött emlékezetébe.

¹ Történeti Lapok I. 22. 1.

Gróf Széchenyi Istvánhoz követői közül első, ki hozzá szorosabban csatlakozott, Wesselényi Miklós volt. Szerencsés nap volt reájuk nézve az 1820-ik év második felének az a napja, melyen Debreczenben egymást először látták, mondhatnók egymásra találtak, mint a kik keresték egymást. Szép és jelentős napok voltak azok, melyeket Széchenyi a következő év július 31-ikétől aug. 3. — vagy 4-ikig Zsibón töltött Wesselényinél s mikor közelebről ismerkedtek meg s barátokztak össze. Nem áll ugyan az, hogy W.-t Széchenyi hódította volna meg a közéletnek, de bizonyos, hogy nagy és üdvös befolyással volt reá. A mi Wesselényit hosszú időn át Széchenyitől leginkább elválasztotta, az, mint Toldy Ferencz helyesen jegyzi meg, a megyei hatalom erősítése s a vis inertiae elméleteiben rejlik.

Csak nemrég leplezték le Wesselényi Miklós szobrát Zilahon, az ottani ünnep országos ünnep volt, mint a hogy a nagy alkalomhoz illett is. Bizonyára a késő jövőendő is Wesselényiben nemzeti nagyságunk egyik legfényesebb alakját fogja szemlélni csodálattal s a kegyelet és hála érzéseivel szívében. Itt nem W. életét szándékozzuk megírni, még vázolni sem, sokoldalú munkakörére sem fogunk kiterjeszkedni, kiváló tehetségeit nem elemezzük, fejlődő nagyságát s a nagyságnak azon vonását, mely testi szemének vakulásával benne mind élesebben látó politikust tüntet elő, nem fogjuk részletezve kijemelni, sem ékesszólásának szíveket s elméket megnyerő s megostromló erejét nem fogjuk az elért hatásokban kitüntetni, csak egyre kívánunk emlékeztetni Wesselényiben, a nemzeti érzésre, mely egész lényét át- és áthatotta s ezen érzés kettős megnyilatkozására: egyfelől a nemzeti nyelv iránt való hű buzgalmban, másfelől a két magyar haza egyesülésére irányuló olthatatlan s mind magasabban lángoló vágyódásában. Ezen érzésnek számtalan bizonyítékai közt, mind különösen megkapókat W. két kiadatlan beszédét s egy kiadatlan levelét kívánom ezennel közzé tenni, mely beszédeknek csak egyikét mondta el, a másikat valamely okból el nem mondhatta. Nagyon is idején van, hogy Wesselényi irodalmi hagyatékát teljes egészében közkincsésé tegyük s ez okból lángelmének minden legkisebb megnyilatkozását, legyen az egy rövidke levél, egy röpke gondolat, egy emléklap, nagy utánjárással rejtekeikből napvilágra hozva, a míg nem késő, összegyűjtve tegyük

lehetővé azt, hogy összes irodalmi hagyatéka minél előbb közközen forogjon a jövődő nemzedékek hasznára, irodalmunk díszére. Minél inkább fogjuk ismerni Wesselényit, annál nagyobbak fogjuk látni. Szónoklatai megkapók, megrázók, elragadóak. A tüzet, a mely benne él s belőle kitör, közli s érezteti hallgatóival, ellenségei az égés-sebet érzik, barátai a tűz melegét.

Pozsonyban az 1830-iki rövid országgyűlésen mint főrendi tag volt jelen s az ellenzéki követekkel s ezek közt felsőbükki Nagy Pállal egyetértőleg minden igyekezetével azon volt, hogy a nemzeti nyelv a nunciumokban is nyilvánuljon, sőt az Ő Felségéhez intézendő feliratokban is. Ép ezen tárgyban tartotta itt következő beszédét a főrendiház október 5-iki ülésén. A beszéd így hangzik:¹

„Minden nemzetnek vele született s oly jusa saját nyelvén szólani, melyben gátolni éppen oly vétkes, mint veszélyes. Nem lehet ezen just elidegeníteni, nincs ez ellen praescriptio.

Egy ország gyarapodása s állandó volta sem polgári alkotmányától, sem nyelvtől egyedül nem függ, hatalomra, erőre ezek (külön-külön) még nem emelik, nem ezek teszik azon benne mindent elébozni tudó erőt, hanem *nemzetisége*; ez az a folyam, mely jóltevőleg éleszti s gazdagítja nemzete lételének földjét s azt minden szép, jó s hasznos előhozására termékenyíti. Ha ezt körülmények apasztják, meesevészik a nemzet, ha pedig akár keblében, akár künn levők vagy bármi hatalom is erőszakosan gátolja, veszélyre árad, partjait mosva nő s zajgó habjai szaggatva rontják keresztül, s magokkal ragadják a gátló akadályokat.

A nemzetiségnek legfőbb segédje s oltalma a *nyelv*, főként oly országban, mint hazánk, melynek körét többféle nemzetségek lakják, ez s csak ez az a kötés, azon khémiai foglalo-szer, mely a különböző részeket együvé s egy célra egyesíti. Érezték ezt eleink s azért hazai nyelvünket, mint nemzeti létünk palladiumát őrizték; ennek megtámadása mily érzékenyül fáj s mely rázkódását okozza a közesendnek, kedvetlen példa mutatta. Elesmerte a honi² nyelv terjedésének szükséges voltát II. Leopold böles királyunk, midőn 1790-ben költ leírásában azt nyilatkoztatta ki, hogy ámbár ezen országnak többféle lakosai különböző nyelveket beszélnek, de Ő Felségének nyilvános akaratja az, hogy mint hazai nyelvre a ma-

¹ A m. németi-i könyvtár egyik colligatuma tartalmazza Wesselényinek úgy ezt a beszédét, mint egy másikat, a melyről a lapszálon megjegyzi gróf Gyulai Lajos, hogy azt el nem mondotta.

² W. *honnyit*-t írt, itt is, mint másutt, én a jelenlegi írásmódot követem.

gyarra fordíttasson legfőbb ügyelet és gond. Ily lélektől vezérelve hoztak az ország egybengyűlt rendei azóta több törvényeket, főként most uralkodó kegyes királyunk kormányja alatt, melyeknek a magyar nyelv terjesztése s gyarapítása czélja. Mielta idegen nyelvek hazánkba történt becsúszása s a nem magyar beszédnek köztünk való terjedése szükségessé tették, hogy a magyar nyelv pártolására törvények hoztassanak s miolta az idegen s nem magyar nyelv kedvelői egy holt nyelv palástja alá rejteznek, mind azon lépések, melyek törvényhozásunk által e tárgyban tétettek, egymást követő elhaladásra mutatnak s a mindenben, de kivált akarat tárgyiban káros erőltetés elkerüléseért csak lassanként akarták a nem magyar nyelvet hazánkból eltávolítani, de e tárgyról eddigelé hozott törvényeink ezen szándéokra vezetők s mind erejükben, mind kiterjedésükben nevedők voltak. A még koránt is el nem ért czél s az előbbeni cselekvésmódnak kötelességben álló megfelelés szükségessé teszik, hogy előlépéseink e tárgyban egymást nyomton (így!) kövessék s haladék nélkül történhessenek. Egy ily előlépés, melyet közkívánság szült s ápolgat, ezen mostani cselekedete a Tekintetes Statusoknak.

Azon ellenvetésekre, melyeket e tárgyban az Ország Bírája¹ Nagyméltóságától volt szerencsém hallani, tisztelettel ezeket jegyzem meg:

Formájára nézve a Tekintetes Statusoknak és Rendeknek ezen cselekedete vélekedésem szerint nem hibás. Ugyanis azt tették, a mit eddig is örökké tehetek volna, s a mihez örökre kétség alá nem hozható jusok marad, t. i. anyai nyelvükön szólaltak meg. Valamint ezen tárgyban senki hatalma őket nem kötheti meg, úgy ezen cselekvésre semmi engedelemre, vagy megegyezésre szükségük nincsen. Azt sem vélem, hogy ez által a Nagyméltóságú Főrendeket legkisebnyire is megsértették volna, mert a Tekintetes Kk. és Rendek ezt bizonynyal azon belső meggyőződésből tették, hogy a Nagyméltóságú Főrendek, kik magok is magyarok, s velük egyforma érzéstől lelkesítve ugyanazon czélra törekednek, azt elnezni nem fogják, sőt ezen hiedelem által megtisztelő bizodalmat mutattak a Nagyméltóságú Főrendek iránt, valamint országunk szívesen tisztelt Nadorához is, meg lévén abban győződve, hogy Ő cs. kir. Főhercegsége, ki magát hazánk boldogításának áldozta, nyelvünk előmenetelét is akarja, mely hazafíú buzgóságának oly sok hálát érdemlő bizonyságait is adta; tudják azt a Karok és Rendek, hogy Ő cs. kir. Főhercegsége azon harminczhat esztendőök lefolyta alatt hazánkért tett minden magyar előtt elfelejtethetlen munkálkodásai közt, valamint törvényeinket s polgári alkotmányunk

¹ Cziráki és dienesfalvi gróf Cziráky Antal.

lelkét egész kiterjedésében s mélységében magáévá tette, úgy nyelvünket is megtanulta, sőt, a mit, fájdalom! nem minden magyar tesz, tisztelt belső körében házának gyakorolja is.

A mi ellenvetések az izenetek magyarul leendő folyamatjának tárgyára nézve tétettek, azok részszerint azon nehézségeket illetik, melyek a dolog ezen új módon való folyásából származnak, részszerint az Ó Felségéhez történendő felírásoknak magyarból deákra történendő fordításából származó idővesztést érdeklík:

Lehet, hogy ezen új mód nagy nehézségekkel leszen egybekötve,¹ de nincs oly hasznos újítás, mely nehézségektől ment legyen, a hol s a míg ezektől való undorodás uralkodik, ott és addig javítás nem történhet. Bizonyynyal ha azon hasznok megfontoltatnak, melyek ezen előlépésből nyelvünk terjesztésére, művelésére, fontossá való tételére s ez által a menzetieségre háramolnak, valóban akármi előfordúlható nehézségek is kicsinyiségeknek kell, hogy tessenek.

Hogy a nunciümök magyarul való írásából nagy idővesztés történjen, nem gondolom, mivel az 1805-dik törvényezikkely világosan azt mondja: „*Ut jam his Comitibus Repraesentationes ad suam Majestatem Sacratissimam columnaliter latino et hungarico sermone concinnentur*“ s így egyik nyelvről úgy, mint a másíkról mondja ezen törvény: *ut concinnentur*, azaz hogy „azon irrattassanak“, nem szólván fordításról, hogy pedig egyiknek éppen oly gondosan kell megírva lenni, mint a másíknak, azt az ugyanazon ezikkelyben kifejezett oka ezen törvénynek bizonyossá teszi: „*ad anteventendos etiam dubios verborum ne fors occurrentes sensus*,“ ha tehát egyik nyelven éppen oly gonddal s vigyázattal kellett eddig is a Repraesentatióknaak íratni, mint a másíkon, úgy természetesen egyiknek írása éppen annyi időt kívánt, mint a másíké. Bizonyos, hogy az eddig való mód szerint a deákból magyarra történt fordítás sok időbe nem került. Ez vagy annak bizonyosága, hogy azon fordítás csak sietve s gondatlanúl történt, melyet fél nem tehetek s ha eddig olykor úgy lett volna, meg vagyok győződve, hogy ezután történni nem fog, mert a törvénynek mint szavai, mint czélja ellen lenne, vagy pedig, a mit inkább is hiszek, azt mutatja ezen fordításnak eddig tapasztalt kevés időbe való kerülése, hogy ezen fordítás valóban nem is oly nehéz, ha tehát eddig hamar megtörtént a deákból magyarra való fordítás, miért kellene ezentúl a magyarból deákra leendő fordításra oly sokkal több idő.

Azt is hallottam es. kir. Fő Herezeg, Nagyméltóságu Főrendek, hogy nem ideje most ezen újításnak. Igen is, én is azt vélem, hogy ezen lépésre illő idő nem most vagyon, hanem ezelőtt már öt századokkal lett volna, azon dicső korban, midőn a magyarnak

¹ Azt gondolom, hogy az eredeti szöveg így hangzott s nem mint másolatomban áll: „nagyon is leszen nehézségekkel egybekötve.“

hatalmas karjai önnön nemzete lételét mindea veszélyek közül kivívva az Európára rohanó vad csoportok ellen erős gátat formáltak s a művelődésnek s keresztény hitnek paizsai voltak, akkor kellett volna, hogy törvényhozásában s közdolgai folytára anyai nyelvét kezdje használni, de a béke s nyugalom napjai nem derültek neki annyira, hogy nyelvét e végre eléggé kimívelhette volna. Deák nyelven szivárogtak volt által hozzánk a tudományok minden nemei, ezt tartotta meg nemzetünk törvényei nyelvének is. Egy nemzet általváltozik azon nemzetté, melynek nyelvét elfogadja; holt nyelv gyakorlása azért kevesebbé veszedelmes, mert azzá válni, a mi már megszűnt lenni, nem lehet, de (azért ez is) eléggé káros, mivel gátolja az anyai nyelv terjedését, művelődését s azt tekintetére s belső értékére nézve csak alsó polezon hagyván, utat nyit más idegen nyelvek bécsúszására is. Így történe ez hazánkban, egy holt nyelv járma alatt nyögve nyelvünk tudományi pallérozódást s ez által nagyobb becsét nem kapott. Idegen nyelvek kezdtek mind inkább az anyai helyét elfoglalni s leginkább csak egyes hazafiak szép igyekezetének lehet köszönni, hogy nyelvünk mind ezen visszas környülmények közt azon műveltségre kapott, melylyel most már valóban dicsékedhetik. Nemzeti hív érzés terjesztette, hála az egeknek! az ez iránti buzgóságot, el van már terjedve országszerte az anyai nyelv előmozdításának óhajta. Nem úgy tekintem én Nagyméltóságú Főrendek! a Statusok és Rendeknek ezen lépésüket mint egy csak közöttük származott újító szándékot, épen nem, a kor lelke által szűlt s a nemzetiség által magáénak vallott közkívánságnak következése ez. Valóban ez úgy jelenik meg itt, mint a közvélekedésnek első szülöttje, ezt pedig okosság s kötelesség rokonérzéssel fogadni el, mert a közvélekedésnek magzatja ez, mely ha megtagadtatik, s megvetetik, lehet, hogy sokáig rejtve marad, de nő s neki erősedve hatalommal lépik fel, kemény számadásra szorítja azokat, kik tőle atyai jusait eltartoztatták.

Mindezekre nézve vélekedésem ez: hogy a Tekintetes Statusoknak ezen hazafiúi szándékból származott és bizalomtól vezetett lépésüket fogadjuk el; hogy ha pedig a fordításból származó idővesztést kelletik kimélni, legjobbnak vélem, hogy az Ó Felségéhez történendő felírások is magyarul menyjenek. A Tekintetes Statusokkal és Rendekkel kezelt fogva kérjük meg kegyes királyunkat ennek elfogadására, fíú bizodalommal reméllem, hogy a magyarok kegyes királya nem fogja ellenzeni, hogy a magyarok hozzá magyarul szóljanak“.

* * *

Wesselényi Miklós 1830. okt. 11-dikén ugyanazon tárgyban, mint megelőző s imént közölt beszéde rendjén óhajtott ismételt

felszólalni, beszédét le is írta, de mint gr. Gyulai Lajos a birtokban levő másolat felső lapszélén megjegyezte, azt el nem mondta, hogy miért nem, annak okát nem adja.

A beszéd így hangzik:

„A magyar nyelv ügye a hazai nyelven írott nuncium formájában ezen Nagytekintetű Tábla előtt újra megjelenvén, ezen tárgyban alázatos vélekedésem a következő:

Azon észrevételek s ellenvetések, melyek mellett a Nagyméltóságú Főrendek előbbi ülésükből a Tekintetes Rendekek nunciumát visszaküldötték s melyekre azoknak feleletje előttünk vagon, valamint a mik most itten mondtak, két részre ágoznak.

Elsőbben, azon mód és út, melylyel a nuncium idejövése történt, hibázott.

Másodszor, az izenetek magyarul való írásának sikeres volta s kivihetősége szenvedett ellenvetést.

A mi az elsőt illeti, Nagyméltóságú Főrendek! valójában kétséget sem szenved, hogy a kölesönös bizodalom s tisztelet veszedelmeztetésével a Tekintetes Statusok olyat tettek volna, a mi hatások körén túl vagon, ha a Nagyméltóságú Főrendeket akarták volna valamire kénteleníteni, de a Tekintetes Rendekek csak maguk cselekvésük módjának szabták ki útját, a midőn magyarul írták s küldötték által izenetjeiket. Anyai nyelvükön szólalván meg, egy oly minden nemzettel s annak minden tagjával közös velük született jusokkal éltek, mely a természetes igazok közé tartozván, semmi ellenszólás akármilyen hosszasan gyakorlásával is se soha kétség alá nem jöhött, se gyengülést nem szenvedhet.

Ha polgári alkotmányunk szerint mind a két táblát mint egy és ugyanazon testet tekintem, semmit sem látok természetesebbnek, minthogy azon test tagjainak egy része a más rész hason tagjaival nem más, nem idegen, hanem saját organumai által közlekedjék, egy nemzetnek pedig ezen polgári életét fenn tartó organuma más nem lehet, mint tulajdon nyelve.

A mi a magyar nunciumnak hasznos vagy káros, kivihető vagy ki nem vihető voltát illeti, bátorkodom előre bocsátani azt, a mit örömmel merek állítani, hogy t. i. ezen Nagytiszteletű Táblánál bizonynyal senki sem kételkedik (abban), hogy az anyai nyelv mily szükséges és hasznos eszköze legyen a nemzeti fennállásnak s gyarapodásnak. Mint (így!) régebben, mint most ezt fejezték ki a Méltóságos Főrendek. Ezen meggyőződésből történtek sok s örök emlékezetet érdemlő áldozatok (így!) a nyelv ügye előmozdítására. Közönségesen el vagon esmerve ennek szükséges volta. Minden nyomton (így!) halljuk s mindenki szereti pengetni azon szép szavakat, hogy igen is nyelvünket pallérozni s terjeszteni kell s hogy azt

valóban miveljük s terjesztjük. De Nagyméltóságú Főrendek! ves-sünk egy tekintetet nyelvünk sorsára s állapotára. Minekutána nemzetünknek magában álló függetlensége, külső nemzetekre volt erős hatása, virágzott kereskedése, már nagyra nőtt gazdagsága, nemzetünknek ezen szeretett édes magzatjai lassan lassan elhunytak, a dicső nemző még forróbb szeretettel s aggodalommal szorította keservektől zúzott kebeléhez azon még fennmaradott, habár gyakran rongált s olykor gyengélkedő, de férfias erővel bíró s szép reményeket nyújtó első szülöttjét, polgári alkotmányát s ennek édesen mosolygó testvérét, a honi nyelvet. Ennek csecsemő korától fogva viszontagságok között töltenek¹ napjai s csak a Magyarok Istene tartotta meg olykor végveszélylyel fenyegetett életét nemzője gyámolására; sanyarúságok szenvedése alatt lassan nőhetett, mégis rejtve erősedett s fejlődtek keesei. Ezen már most, hála az egeknek! bájjal s méltósággal virító szűz még most is atyai hajlékában, fájdalom! sem azon szívességet, sem azon tiszteletet nem találja, melylyel hozzá tartoznának. Vakon utánzó divat s félreértett s félrevezető elegancia vadászása kiküszöbölte a gazdagok társaságaiból s a szép nem köréből, ifjúi mágnásaink között csak ritkán jelenhet meg, de nem kap ott enyhelyet, idegen nyelven beszélnek azok untalan, nem diákul ugyan, igen fontos okból, hanem többnyire németül aljas² kimondással s francziáúl, sokan úgy is töredezve. A magyar szó közön-ségessé tételének számtalan akadályok vagynak téve, egyfelől gazdag birtokosok minden gazdasági dolgaikat csak német nyelven folytatván, számtalanokat kényszerítenek ezen nyelv megtanulására a magyar elmellőzésével. Másfelől egész helységek, hol régen csak magyar beszéd hallatott, a földesurak e tárgygyal való nem gondola-sásáért más nyelvet beszélők-ké váltak s az addig idegen nyelven szólók megmagyarosítására, a mi pedig leginkább, sőt egyedül a birtokosoktól függ, alig történik az egész országban egy-két helyt valami. E szerint édes honi nyelvünk, melynek gyarapításáról s terjesztéséről annyit beszélünk, szinte csak tudósainknak nagyon megszorított s gyakran terhes szükséggel küszködő munkálkodási körébe van szorítva, számkivetésbe küldve az ország kevésbé mívelt társaságaiba, pusztákon tévelyeg, falukba vonja magát s esárdákban sinlődik. Most Nagyméltóságú Főrendek! midőn nyelvünk a közvélekedés hatalmas óltalma alatt mostoháinak kezei közül kiszabadulva szerényen s bizodalommal jelenik meg itt ezen tisztelt hajlékban, mely ezen legszebb örökéhez szent jusa van, a Nagyméltóságú Főrendek, kik legmegbiráltabb³ s legkötelesebb őrzője mindennek,

¹ Hibásan *töltének* írva.

² A bécsi fiakerek nyelvén.

³ Leghívatottabb.

a mi nemzeti, akarnák-é szeretet nélkül. atyafiságtalan kezekkel visszataszítani. Nem lehet ez, mert hazafiak s magyarok ülnek itt.

Császári Királyi Főherceg! Nagyméltóságú Főrendek! Egy nyelvet kedvelté költők s a szép nem teszi, belső mívelését a tudósok adják, de csak akkor bír igaz becesel, valódi méltóságát s erejét az adja meg s örökre maradandó volta csak akkor van bátorságban, midőn a törvényhozás nyelvévé válik, csak ez által lesz közönségessé s szükségessé azok közt, kiknek hatalmában van annak terjesztése.

Azon akadályokról szólva, melyek meggyőződése szerént egyedül tartóztatták eddig is ezen tárgyban a Nagyméltóságú Főrendeket (t. i.) annak kivihetőségétől, azon fontos okokhoz, melyeket a Tekintetes Karok és Rendek eléadtak, csak azon megjegyzést bátorodom tenni, hogy ha ez a dolgok folytát terhesebbé s huzamosabbá fogja tenni, ezen nehézég a közelebbi s ezen túl tartandó ország gyűlésein is fenn fog maradni, hogy pedig később magyar nunciümök legyenek s lehessenek, azt már a Nagyméltóságú Főrendek is méltóztattak kifejezni, sőt a jövő országgyűlés igen fontos tárgyait meggondolva igen jónak látom, hogy a dolgok folytatásának ezen újabb módja már most vétessen szokásba, hogy majd akkor a beleszkás által könnyebben s jobban mehessen.

Hogy a nunciüm magyarul való írása a nyelv előmondítására igen hasznos, ha különben is a legbizonyosabb igazság nem lenne, bizonyítja azt az 1805-diki 4-dik (törvény) czikkelynek kezdete, mely a felírásoknak magyarul leendő írását parancsolja ezen szavai-val: „*ad promovendam amplius linguae patriae culturam annuente sua Majestate Ssima SS. et OO. d creverunt*“. Igy elismerve a magyar nyelv szükséges voltát s hogy erre annak itt s ily móddal való használása is nagy és szükséges eszköz, miért halasztanánk ily hasznos dolgot még továbbra.

„*Rusticus expectat, dum defluat amnis,*

At ille labitur labeturque in omne volubile aevum“.

„Még nem jött el ideje!“ ezen mondás többnyire úgy is olyan palást, melybe az erő — vagy akarat nem léte szokta bölcsesség formájában rejteni meztlen tagjait.

Melyekre nézve én vélekedésemet a Nagyméltóságú Főasztal-nok Mesteréhez ¹ esatolom“.

* * *

A levelet báró Wesselényi Miklós régi meghitt barátjának, gróf Wass Györgynek Pozsonyból írta, 1833. januárius 8-dikáról keltezte.

¹ Illésházi gróf Illésházy István.

Az a körülmény, hogy Wass György Wesselényi Miklósnak meghitt barátja volt, ha előbbiről semmit se tudnánk, magában véve is nagyfontosságú életrajzi adat volna, mert Wesselényinek csak olyan férfiú lehetett benső barátja, ki hazája javáért lángolt s azért minden áldozatot készségesen meghozott volna; a becsület dolgaiban úgy érzett, mint Wesselényi, a rettegést nem ismerte mint ő, szókimondó volt, mint barátja s hozzá hasonlóan mívelt és felvilágosodott. Wass György tanulmányait a rosnyai lyceumban kezdte s folytatta s a selmeczi bánya-akadémiában végezte, azután katona lett s mint ilyen, a francia hadjáratban részt vett s a „Kanonen-Kreutz“-ot megkapta. A háború bevégeztével gazdasággal s Tresztyán Zarándmegyében bányászattal foglalkozott s ezen a téren is kitüntette magát. Az 1832—36-diki országgyűlést 1832. decz. 16-dikára hívta volt össze a király, tényleg megnyílt decz. 20-dikán. Ezen országgyűlésen is az ellenzéknek egyik vezérférfia felső-bükki Nagy Pál volt. Kölcsey Ferencz is jelen volt ezen az országgyűlésen s erről szóló naplója kezdődik 1832. decz. 11-dikével s végződik 1833. augusztus 19-dikével. W. Miklós csak 1833. május 5-dikig volt jelen, ekkor haza jött Erdélybe.

A levél következő:

„Kedves Barátom!“¹

„Itt, a Magyar Ország integritása megkivánásának folytában a' partium és egész Erdély visszacsatoltatásának ohajtása jelentetett ki. Ezen tárgyat itt sok ember nem meri annyira remélni a' mennyire ohajtja; — ennek fő oka az, hogy a' mi Bécsbe lakó — vagy ott megfordult erdélyi nagy Uraink ott — és itt azt hitették el sokakkal, hogy Erdély a' Magyar Országgal leendő egyesüléstől egészen idegen. — Mindazonáltal a Rendek ezen tárgyban egy igen lelkes és alapos munkát dolgoztak, mely ma a Circulusban² nagy helybenhagyással elfogadtatott.

A' kormányt ere reá birni egyedül való — de bizonyos mód az, hogy Erdély is az egygyesülés kívánatát melegen 's nyilván ki fejezze. — Nem lévén most az Erdélyi Rendek országúl egyben gyűlve, ezen lépést az egyes VMe gyéknek 's Székeknek kell tenniök — Alsó-Fehérnek az egygyesülés ohajtását ki fejező Levelét

¹Az orthographia s interpunctio az eredeti levélnek teljesen megfelelő. A levelet azonban W. tollba mondotta s csak végső szavait írta maga.

²Bartal Antal jeles munkájában „A Magyarországi Latinság Szótára (Budapest, 1901.) a *circulus* szó ezen (*kerületi ülés*) jelentését nem adja.

már több M. országi VMegyék kapták 's itt igen jó benyomást tett; de most nem a' Törvényhatóságokhoz kellene VMegyéinknek Leveleiket ítasitniok, hanem egyenesen az ország gyűléséhez úgy mint 1790-be.

Ezen kinyilatkoztatást Követeik által kellene ide fel küldeniek, vagy pedig itt lévő Erdélyieket kellene annak benyújtására 's a' dolog eszközlésére felhatalmazniok.

A szászokat is szükséges lenne ezen lépésekre reá birni. E mellett az is igen hasznos és illő lesz, ha mentül több s többféle személyek aláírásával egy vagy több petitiok fognak benyujtatni, ezekben igen jó lesz, hogy Polgárok 's Kereskedők is mentől számokban írják magokat alá; — sőt igen fontos lenne, ha egész Helységek 's Communitások neveiben is történnének aláírások. — Természetes hogy mindenféle meg kell az emberekkel értetni, hogy az egyesülés mellett nevezetesebb municipalis rendszabásaink meg maradhatnak, úgy a vallás dolgába — só árába stb. változás nem történe.

Olly fontos ezen tárgy, minél Hazánkra nézve nagyobb 's boldogítóbb következeseket árasztóbb nem lehet: — ez a' jók legnagyobb buzgóságát 's részvétét kívánja 's érdemli. — Embereket kell kiszemelni 's megbizni, kik az Ország különböző részeibe, 's a' VMegyék közelébb tartandó gyűlésein a' dolgot sürgessék 's eszközjék. Mindenfelé menni kell a' jó Hazafiaknak, hogy mint Apostolok terjesszék a' Haza igéjét. Tsak fáradhatlan munkásság 's egyetértés által lehet — de azzal bizonynyal is fog ezen felséges czél elérteni. — Segitse a Magyarok Istene e' tárgybeli fáradozásodat

maradok

barátod

*Wesselényi Miklós.*¹

Báró Wesselényi Miklósnak még két gróf Wass Györgyhez írt levele van birtokomban. Úgyszintén Wesselényinek a közöltéken kívül még két beszédét bírom s Fessler Ignác Aurélnak Sareptából hozzá intézett levelét.

¹ *Segitse* stb. s az aláírás W. saját kézírása.

Petőfi költészetének méltatása.

(Második és befejező közlemény.)

XII.

De ezek a való életből vett váltakozó tünemények Petőfi lírájának egyszersmid rendkívüli élethűséget, realitást is kölcsönöznek.

A költőnek magasabb, eszmeibb körbe kell emelkednie az ihlet pillanatában, mert a tüneményeknek egészséges, tiszta felfogásához csakis így juthat.

A költőnek ezen idealizáló, eszményítő eljárását Arany János „*Vojtina Ars poetikája*“ cz. remek tankölteményében a léggömbön való emelkedéshez hasonlítja. Minél magasabbra emelkedik valaki a léggömbön, a földi életnek annál nagyobb, annál szebb panorámáját fogja belátni. Azonban -- úgymond Arany -- a léghajóznak a földhöz való lekötöttségét sem szabad számításon kívül hagynia:

„... s hogy ne szálljon vakmerőn veled,
A léghajót csinján mérsékeled;
S midőn egekben így zarándokol,
Azt sem felejtéd: hátha lebukol?!“

Ezt a kitünő és mély értelmű esztetikai szabályt, hogy a művésznak minél ideálisabb, eszmeibb álláspontra kell emelkednie, de azért a valóságot sem szabad elhagynia, — a mi a lírát nézi — senkinél annyira érvényesülve meg nem találjuk, mint Petőfi költészetében.

Hogy mennyire ideális, eszmei világban élt Petőfi lelke, nemcsak költészetét, de — a mi nála ennek teljesen megfelelő volt, — életét tekintve is, nem szükséges bizonyítanom.

Petőfi kartársai közül többen, kik a kor mozgató eszméit egész lélekkel átfogni nem bírták, s kik ennél fogva a beállott változásokkal könnyen megbarátkoztak, így Vahot Imre a Petőfiről

írott könyvében — mely inkább öndicséret, mint a Petőfi dicsérete — fölveti a kérdést: ha Petőfi ma élne...? S úgy találja, hogy igen meglegegedett lenne a mai viszonyokkal, melyekben saját eszméinek a megvalósítását látná.

Minő kisszerű, a nagy lelkek idealizmusát a saját közönséges gondolkozásához mérő, mindennapivá letörpítő felfogás!?

Mintha bizony nem eléggé igazolná Madách Imrének „*Az ember tragédiája*,” hogy semmiféle eszmének a megvalósítása nem lehet tökéletes, s hogy ennél fogva első sorban annak az eszmének a harcosságát nem elégítheti ki. Mintha bizony a 40-es évek magyar társadalmának Petőfivel rokon nagy szellemei: Vörösmarty, Arany, Eötvös, Kemény, Madách, Vajda János, Erdélyi János, Deák Ferencz nem érezték volna később mindannyian az eszméjük megvalósulásában való csalódásnak a bántó érzetét

Mintha Petőfinél is csak költői fikció lett volna azon eszméknek a hangoztatása, a melyekről azt mondja „*Itélet*“ cz. költeményében, hogy ha ezen eszméket megvalósítjuk, akkor az örök üdvösségért nem kell többé a mennybe röpülnünk, mert a mennyország a földre fog leszállni.

S hogy mennyire egy volt Petőfiben az ember és költő, mennyire nemesak szó, de való életelv volt nála az igazmondás, őszinte beszéd; mennyire kész volt demokratikus elveiért mindent föláldozni, ha kell bármily pillanatban vérét ontani, — azt életének minden mozzanata elárúlja. Én tisztán életének egy kis epizódjára akarom a figyelmet fölhívni.

Mikor Petőfi feleségével, Szendrey Juliával először találkozott Nagy-Károlyban, a költő a főispáni beigtatásra utazott oda. Egyedül ebédelt a most már városházának átalakított Szarvas-vendéglő egy asztalánál. A közös étteremben összegyűlt vidéki nemesek égekgig magasztalták Károlyi Lajos grófot, ki annyira leereszkedett hozzájuk, hogy karonfogva sétált velük a városban. Petőfi egy darabig hallgatta a magasztalásokat; de végre türelmét veszítve, méltatlankodva szólott oda hozzájuk, bár a társaságból nem ismerte őt senki:

— „Ugyan urak, hogyan lehetnek ennyire talpnyalói ennek az embernek, hiszen apja, nagyapja, széapja hazaáruló volt!?”

S midőn a felháborodott társaság ezen szavaiért felelősségre

akarta vonni, Petőfi felugrott, billiárdgombos botjával az asztalra ütött, oda vágta: „Én Petőfi Sándor vagyok, szolgálatjára az uraknak!”

Hogyan lehet, kérdem, ezt a Petőfit, kinél annyira egy volt a gondolat, beszéd és a tett, a mai kufár, önző, hizelgő, hazug, reakciónárius korszakban elégedettnek elképzelni?!

Petőfinél az idealizmus szokrateszi meggyőződés, krisztusi hitvallássá kövesedett, mely át nem alakulhat. Petőfi az idealizmusnak Arany említette léghajóján olyan magasra szállott, hova csak nagy ritkán emel valakit a képzelet.

És mindamellett, hogy ilyen tiszta idealizmus töltötte el lelkét, daczára, hogy a mindennapiságból ennyire kiemelkedett, még sem szakad el teljesen a földtől — mint Arany is a magasan szálló léghajózótól kívánja, — költészetében mégis érezzük a valóság realizmusát; mert lelkének fenkölt idealizmusát a való élet tünényeiben fejezi ki. Sehoh a felfogás, gondolkodás idealizmusa oly reális keretben meg nem jelenik, Arany Jánosnak ismertetem aranszabálya az eszményítésről ily kiváló mértékben egyetlen lírikusnál sem érvényesül. Egyetlen lírikusra sem alkalmazható oly igazán Hegelnek meghatározása, hogy a művészet nem egyéb, mint az eszme, idea átesillanása valamelyik érzéki közegen, való szemléleten.

Azért mondtam fejtegetésem elején, hogy a Petőfi költészetének mélyreható tanulmányozásától nagy eredményeket várok; azért mondtam, hogy eljön az idő, midőn a lírai költészet szabályainak megállapításánál Petőfi költeményei fognak mintákul szolgálni, mint a drámában Shakespere, mint az époszban Homeros alkotásai.

XIII.

Petőfi a legegységesebben, a legáltalánosabban, a legközvetlenebbül ismeretes szemléletekben, a nép egyszerű életében, a népies szólásokban, a népköltészet formáiban fejezi ki fenkölt idealizmusát, lelkének gazdag tartalmát.

A népköltészet iránt való érdeklődés a múlt század második felében kezdődik, a mikor a demokratikus törekvések az elnyomott, rabságban szenvedett pórnépre irányították a gondolkodók figyel-

mét. Homerosnak tanulmányozása is azért jött a múlt század végén annyira divatba, mert benne a népköltészetnek legszebb hajtását szemlélik. A görögök két remek naiv époszát csak ekkor tudják kellő értékben méltatni. Eddig Vergilius „*Aeneis*“-ét Homeros époszai fölé helyezték.

S a népköltészetnek a hatása a múlt század második és jelen század első felében minden európai irodalomban megnyilatkozik.

Ez a népies színezetű költészet azonban egyetlen európai irodalomban sem jutott olyan nagy jelentőségre, s emelkedett olyan művészi magaslatra, mint nálunk a jelen század közepén: Petőfinék és Aranynek költészetében.

Ennek kettős magyarázata van.

A jobbágyság felszabadítása a művelt európai államok között nálunk történt meg legutoljára. S míg a többi európai nemzetek a jelen század 30-as és 40-es éveiben csak a reájuk nehezedő s a gondolat szabad nyilvánulását elfojtó és a népakarat érvényesülését megakadályozó abszolutizmus ellen küzdenek, mely a napoleoni háborúk után a „szent szövetség“ létrejöttével Európaszerte megvetette uralmát: addig nálunk a küzdelem nemesak az alkotmányellenes uralom ellen, nemesak az egész nemzetszabadságért, hanem egyszersmind a leigázott, robotra kárhoztatott jobbágyság érdekében is történik.

Azonfelül a kornak másik nagy mozgató eszméje, a nemzetiség eszméje is erősebben a népre irányította nálunk a figyelmet, mint más nemzeteknél.

Az előkelő osztály, a főuri rend és a köznemesség annyira elidegenedett, az arisztokraczia elnémetesedett vagy elfrancziásodott, a köznemesség pedig annyira ellatinosodott nálunk a múlt század folyamán, hogy csak a nép tartotta meg igazi magyarságát; s azért a demokratikus törekvések mellett a nemzetiség eszméje is a népet tette meg nálunk bálványnyá a jelen század első felében.

Ez magyarázza meg, miért vált jelentősebbé nálunk a népies irányú, népies színezetű költészet, mint a többi európai nemzetek irodalmában.

A demokratikus eszméknek ezen említettem kapcsolata a megmagyarosodással — a minthogy a nemesség elidegenedése is az osztályérdek ösztönszerű feltésében leli magyarázatát — már a meg-

újhodás korának íróinál, Bessenyeieknél föltalálható, a kik a magyar társadalmat nemcsak a felvilágosodás, az egyetemes európai eszmék szellemében, hanem egyszersmind nemzeti szellemben is akarják regenerálni.

S a felvilágosodás eszméinek a nemzeti megújulással való összetartozandóságát egyképen érzik és vallják a következő nemzedék költői és államférfiai: Kisfaludy Károly, Kölcsey, Vörösmarty, Eötvös, Petőfi, Arany, Széchenyi, Batthyány, Kossuth, Deák stb., s hasonlóképen áthatja ezen áldásos klenodiumnak az érzete az egész hazafias magyar társadalmat.

Demokratizmus és magyarság, liberalizmus és nemzeti érzés, haladás és magyarosodás egymástól elválaszthatatlan fogalmakként mutatkoznak a jelen század első felében, a magyarság szellemi termésének leggazdagabb korában, irodalmi és politikai életünknek aranykorában. S a mily rohamos lépéssel törtetett előre a demokrácia elve, épúgy mind magasabb fokra jutott a magyarság elve.

A demokratizmus a népre irányította a figyelmet; s a kor második mozgó eszméje, a magyarosság elve szintén a népben találta föl eszményét. Divatba jöttek a nép erkölsei, modora, tempói, szokásai viseletben, beszédben és az irodalomban.

S míg a Széchenyi vezérkorában a politika csak hirdette a demokratikus elveket, s megvalósításukért küzdött, a 40-es években a politika vezető férfiai külsőleg is szerettek mutatni a magyarost, a népiest. Kossuth követté választatásakor Batthyány Lajos gróf fekete gubában, Podmaniczky Frigyes báró ezifra veszprémi kanászszűrben lovagolt elől, amaz buzogánnyal, emez rézfokossal kezében. S a közélet vezető és előkelő egyéniségei között általában divattá vált adni a parasztost, a népiest.

Hasonló lépést tett a népies felé az irodalom is.

A népies szellem, a népies irány, a népköltészet formája az irodalomban jelentkezik ugyan már szórványosan Petőfi előtt is, Csokonaynál, Czuczor Gergelynél, Gaál Józsefnél, Tompánál, Vörösmartynál. De teljes pompájában és erejében Petőfinél szólal meg. Ő fejezi ki először szellemének gazdag tartalmát a néptől kölcsönzött formákban; a népies irány ő nála, s az ő hatása alatt Arany Jánosnál emelkedik klasszikai magaslatra.

Salamon Ferencz azt a megjegyzést teszi — s ebből messzebb

menő következtetéseket von le — hogy Petőfinek azon költeményei, melyekben demokratikus eszméinek ad kifejezést, nem népiesek.

Felületes állítás. Mintha bizony a *Farkaskaland*, *Falu végén kurta kocsmá*, *A magyar nemes*, *A nemes*, *Alku*, *Mit csinálsz, mit varrogatsz ott?*, *Palota és kunyhó*, *Véres napokról álmodom*, *Itt a nyílám* és sok más törülmetszett népies zamatú költemények nem a költőnek demokratikus eszméjét fejeznék ki.

Azt azonban el kell ismerni, hogy Petőfinek azon költeményeihez, melyek ódai magaslatra emelkednek, a nép költészetében hasonlókat nem találunk. De hát ez természetes is, mert a nép egyszerű fia ódai szárnyalásra nem képes. S ez csak azt bizonyítja, hogy Petőfi a népies színezetet nem tekintette ezélnak — mint követői, a kelmeiség képviselői — hanem csak lelke előtt kedves formának, lelke gazdag tartalmának kifejezésére alkalmas keretül, mint Arany János is. S hogy népies szólásokkal és fordulatokkal ódai szárnyalású költeményei is telve vannak, azt nem kerülné nagy fáradságba kimutatni.

XIV.

Petőfi a népies iránynak diadalra juttatásával irodalmunk fejlődésében nagy fordulópontot jelöl, s fiatalsága mellett is irodalmi vezérségre emelkedett, minek tudatában volt önmaga is. Ezt bizonyítja a „*Tizek társasága*”-nak alapítása, s azon Petőfitől tervezett triász, melyhez Petőfin kívül Arany és Tompa tartozott volna.

S mivel nemzetünkre Szt. István vallásreformja óta semmiféle eszmeáramlat sem hatott oly mélyen, mint a demokraczia és liberalizmus a jelen száz első felében, mely gyökerében átalakította ezer éves állami fennállásunknak a bázisát: az ezer éves rendi alkotmányt; s mivel épen ezen eszmeáramlatnak a kultuszában sarjadzott fel a magyar szellem termésének leggazdagabb korszaka; s ezen eszmeáramalakat szülte eddigelé irodalmunkban is a legfényesebb eredményeket; és mivel ezen korszak költői irodalmának fejlődése tetőpontját épen a Petőfitől diadalra juttatott népies formájú költészetben érte el: azért Petőfi Sándor fiatal kora mellett is vezérévé lett irodalmunknak akkor, midőn a magyar irodalom a vezérszerepre hívatott nagy szellemeknek, nemzeti klasszikus íróknak és költőknek páratlan bőségével dicsekedhetett; és vezérévé

emelkedett Petőfi Sándor annak a költői iránynak, melyben a magyar költészet eleddig kulminációját érte el.

Mindezek a körülmények pedig a legelőkelőbb helyet juttatják a magyar irodalomtörténet lapjain a Petőfi nevének. Lehetnek költőink, kik talán több s nagyobb, klasszikusabb, mélyebb értelmű, maradandóbb alkotásokkal gazdagították a magyarság szellemének közös kincseit; lehetnek íróink, a kik nagyobb iskolát alkottak, s több oldalúlag folytak be áldásosan a magyar irodalom fejlődésére: de olyan fiatalon senki sem hagyott hátra nemzetének olyan gazdag szellemi örökséget, mint Petőfi Sándor, sem nálunk, sem a többi nemzeteknél; és irodalmunk leggazdagabb korszakában, költészetünknek messze jövőbe világító fényénél az igazi nagy szellemek táborában Petőfinek alakját látjuk kimagaslani, az irányító zászlóval kezében. Vakító ragyogású betűkkel írta be nevét Petőfi a magyar irodalomtörténet lapjaira, s az ő nevét tartalmazó lapnak az interpretálására az irodalomtörténetírók minduntalan vissza és vissza fognak térni.

De a népies iránynak diadalra juttatásával Petőfi nemcsak fontos átalakulást idézett elő költészetünk fejlődésében, s nemcsak irodalmi vezérséghez jutott, hanem a saját népszerűségét, költészetének a saját korában való páratlan hatását is előmozdította, korának a felfogását, ízlését fejezvé ki általa.

Mert a költő — s általában a művész — nem csupán azzal fejezi ki korának a szellemét s nemzetének a génuszát, hogy kora irányító eszméinek kifejezést ad költészetében, és hogy feldolgozásra nemzeti tárgyat választ. A Kemény Zsimond regényeiben nem találunk a saját korára vonatkozó egyenes célzásokat, s mégis ráismerünk bennök annak a kornak a szellemére, s azon nemzetnek a génuszára, a melyben születtek. Madáchnak nagy drámai költeménye nem nemzeti tárgyú, s szintén nincs benne tendenzia korára; mégis értelmes olvasója megérzi az egész költeménynek etikájából, a tragikum felfogásából, kiábrándulást hirdető alapeszméjéből, hogy egy nagy küzdelem eredményében való csalódásnak a kora szülte, mely csalódás ugyan az egész emberiséget érintette a XIX. század második felében, de — a szabadsághareznak vérbe fullasztása, s szépen megindult művelődésünk fejlődésének két évtizedig való elfojtása miatt — mégis a magyar nemzetet sujtotta legérzékenyeb-

ben. S egyáltalán a kornak és a nemzeti géniusznak szelleme megnyilatkozik a művésznak etikai és esztetikai felfogásában, eszméiben és témáiban, hajlamában és idegenkedésében, szeretetében és gyűlöletében, művének tartalmában és formájában egyaránt.

És ez nem is lehet máskép. Mert hiszen a művész, a költő saját lelkét önti művébe; s ezen lélek isten adta tehetségei a nemzeti talaj hatása, ápolása alatt fejlődnek ki; a lélek saját korának eszméiből, a nemzeti talajból, a nemzettestből szedi a maga táplálékát, tartalmát. Ezért a művész lelkében a kornak a szelleme s a nemzeti géniusz is benne van; s ha a művész egész lelkét bele tudja önteni művébe, akkor ezen műnek az egyéni vonások mellett a kornak képét s a nemzeti karaktert is vissza kell tükröznie. És valóban a világ minden igazi nagy költőjének és művészenek öröksége egy-egy darab az illető művész korának nemzeti életéből. A nemzeti géniusz megnyilatkozását valósággal mértékül alkalmazhatjuk a költő fántáziájának s alkotásának értékelésénél.

Újabb költőinknél ezt a nemzeti vonást, a nemzeti géniusz ihletését — mint legkiválóbb műbíráink többször kifejtették — hiába keressük. Azért illette Arany János újabb költőinket a kozmopolitizmus vádjával.

Azonban valóságos kozmopolitizmusról újabb irodalmunkat illetőleg nem lehet szó; mert hiszen költőink kozmopolitikus eszmékért nem lelkesülnek és nem lelkesítenek. A haza eszméje él bennük, s a haza dicsérete minden költőnkél megtalálható. Csakhogy ez a haza eszméje a nemzeti géniusz sajátosságainak, hagyományainak bűbája, varázsa nélkül, elvont és élettelen fogalomként jelenik meg náluk. S ennek okát Arany Jánossal a képzelet ellankadásában, s ebből kifolyólag abban kell keresnünk, hogy újabb költészetünk nem tükrözteti vissza a költők lelkét a maga igazában és egészében, hanem csak rész szerinti valóságában. A léleknek részleges valóságát, időszerinti igazságát, pillanatnyi érzését, gondolatát, tartalmát tükrözteti vissza a mai líra, miben a nemzeti géniusz nem jelentkezik; de — a fántázia ellankadása miatt — nem fejezi ki a léleknek állandó valóságát, minden idő szerint való igazságát, elválaszthatatlan tulajdonná lett tartalmát, mely a nemzeti talaj táplálékán nőtt fel, s melynek megnyilatkozásában ugyanezért a nemzeti géniusz is mindig benne van.

Így igazúl be itt is Arany *Vojtinájának* esztetikai tanítása, hogy a művészetben

„... nem a mi rész szerint igaz,
Olyan kell, mi egészben s mindig az.“

Petőfi kora szellemének, felfogásának, ízlésének kifejezésére, s a nemzeti génusz ihletése tekintetében is páratlan. Költészete egyéni a szó legteljesebb értelmében, s mégis a magyar nemzeti észjárásnak híj visszatükrözése. Költészete új, merész eszméknek és felfogásoknak hírdetője, de azért a nemzeti talajhoz tapad, ebben gyökerezik. Az ezer éves magyar földből fölsarjazott s jellemzetes vonásokkal kialakult nemzeti szellemet tükrözteti vissza költészete egyéni megnyilatkozásokban. A lelkében fölolvadott, s emitten tartalomban gazdagodott, új s egyéni vonásokkal bővített nemzeti génusz lüktet költészetében. A nemzeti génusznak varázsa s korának erkölese, felfogása, ízlése, szokása, kedvtelése, szeretete nyilatkozik meg egyéniségében.

Ez szolgál útmutatóul neki témáinak megválasztásában is. A népéletből vett genréképek, a magyar alföldnek sokféle változatban s utólérhetetlenül művészi feldolgozása, egyéni élményeinek merész és eladdig szokatlan bevitele a költészet templomába, a családi érzéseknek gazdagsága költészetében, hazafíji és szerelmi rapszódiai, a trombita zaját s az ágyudőrejt áttörő harezi dalai — mind korának demokratikus törekvésével, az egyéniség értékének fölmagasztalásával, a nemzetiség eszméjének uralomra jutásával, nemzetének sajtóságos helyzetével és küzdelmével vannak szoros kapcsolatban.

S akár örül, akár bánkódik; akár lelkesít, akár aggodalomba ejt; akár szeret, akár gyűlöl; ha szüleiről énekel, vagy ha barátaihoz szól; ha szerelmét vagy hazaszeretetét zengi; ha a népéletet rajzolja, vagy a természetet festi: mindig és mindenkoron saját korának szószólója; vates, ki igazat mond; próféta, ki előre tudja a jövőt; esodálatos egyéniség, ki szívében egy egész nemzedéknek érzését és gondolatát hordozza; és mindenekfölött fölülmúlhatatlan apostoli ékesszóló, kinek beszéde mindennek értethető és mindennek elbűvölő.

Petőfi maga is megmondja egyik költeményében, hogy dalai a kor szellemének, törekvéseinek kifejezői:

„Ott állok én is a csatában,
Katonáid közt, századom!

Csatázok verseimmel: egy-egy
Harczos legény minden dalom."

S hogy valóban mennyire megnyilatkozik a kornak felfogása a Petőfi költészetében, Petőfi természetszemléletét vizsgálva, bőven fejtegeti Lenkei Henrik „*Petőfi és a természet*“ cz. alapos tanulmányában.

S épen az mutatja, hogy rendkívüli fantáziával bíró nagy művész volt Petőfi, mert korának és nemzetének szellemét ékes-szólan ki tudta fejezni. S épen azért volt páratlan hatással korára költészete, mert a kor saját magát is fölismerte benne. S mivel nemzetünknek, sőt az egész emberiségnek életében fontos korszak szellemét fejezi ki művészi formában költészete, azért az utónemzedékekre sem veszítheti el érdekét; a szellemi örökségében rejlő tanulságnak és szépségnek terebélye alatt késő nemzedékek is üdülést fognak találni.

XV.

De a Petőfi költészete páratlan hatásának megértése végett még egy olyan jelentős körülményre kell utalnom, mely a jelen száz első felének egyetemes európai törekvésében és küzdelmében a magyar nemzet törekvését és küzdelmét a többi európai nemzetekétől megkülönbözteti, s mely a korabeli gazdag magyar művelődésnek kialakulásában rendkívül fontos tényezőként szerepel, és a korabeli bámúlatosan fényes magyar költészetnek olyan hangokat kölcsönöz, minőket a többi európai népek ez időbeli költészetében nem találunk.

A magyar nemzet a jelen száz 30-as és 40-es éveiben nemcsak az abszolutizmus ellen, nemcsak a gondolatszabadság érdekében küzd fokozott lelkesedéssel, mint Európa többi nemzetei; hanem a szabadság, egyenlőség, testvériség, felvilágosodás, liberalizmus és nemzetiség egyetemes, Európaszerte uralkodó eszméi mellett az állami önállóságon ejtett 300-ados esorbának kiépítésén is munkál, a nemzet hajdani függetlenségének és nagyságának visszaállításán is buzgólkodik.

S míg amaz egyetemes eszmék a legmélyebbre hatolt újításokat jelzik, s a mult intézményeinek romjain fölépíteni szándékolt új alakulások után való hevülést lobbantják lángra a lélekben: addig a küzdelem másik célja, a hajdani nagyság és önállóság

visszaállításának célja a multnak szeretetével, a múlt iránt való kegyeletnek nemes és édes érzésével tölti meg a szívet.

A 40-es évek magyar vezető egyéniségeiben az újítások iránt buzgó reformléleknek és a múlthoz ragaszkodó konzervatív léleknek érzés- és gondolatvilága folyt össze esodálatos módon, mint Riedl Frigyes is megemlíti odavetőleg, Arany Jánosról írott kitűnő tanulmányának a végén, ezt a sajátos vonást nemzetünk legutóbbi nagy eszmei harcában.

S ezen körülményből kifolyólag a 40-es évek magyar költőinek alkotásaiban együtt érezzük az újításnak jövőbe világító fényét és a múlt iránt érzett kegyeletnek jóleső melegét. A réginek romjain képzeletben épített új világ rendjének az idealizmusa, s a mult való világának a realizmusa ugyanazon törekvési körben folyik össze.

A korabeli európai költők, nevezetesen Heine, Hugó Viktor, Beranger lerontanak minden kegyeletet a mult iránt; míg nálunk a mult dícső képein való jóleső révedezés a költői alkotásoknak kiapadhatatlan forrása, s a kor egyik legnagyobb költőjének, Vörösmartynak leggyakoribb motivuma.

Petőfiben már az újítás szelleme munkál erősebben; de azért a multat ő sem tagadja meg, sőt a mult fényes tüneményei iránt érzett kegyelete és tisztelete, s a nemzeti mult nagyságának és dicsőségének visszavágyása a legbúvösebb, vegyesen ódai és elégiai hangokat esalja ki lirájának húrjaiból, mint *A ledőlt szobor* vagy *A hazáról* ez. költeményében, hol nemzete őseit földet rázó viharoknak nevezi, s a dícső mult letűntén fájó könyeket ejt. Egy másik, *Magyar vagyok* kezdetű szép költeményében pedig így szól:

„... Büszkén tekintek át
A multnak tengerén, a hol szemem
Egekbe nyúló kősziklákat lát:
Nagy tetteidet, bajnok nemzetem!”

De a reform emberének és a konzervatív embernek lelke az élet mindennapi tüneményeit is más és más felfogással vizsgálja, az élet mindennapi viszonyai között más és más érzéssel mozog.

A reform embere annyira eszmének él, annyira az eszmék világában mozog, hogy ezek foglalják le egész lelkét; s ha a pillanatnyi örömek iránt nem is érzéketlen, sőt lelke túlfeszített izgottságánál fogva a legkisebb dolgok is megragadják; lelke boldog-

ságának beteléséhez eszméinek valósulásán kívül egyébre nincsen szüksége. A konzervatív ember azonban nem képzelet alkotta eszmei világban keresvén czélját, lelkének állandóbb boldogságát a családi és társas életnek örömeiben, s a természet nyújtotta gyönyörűségekben találja.

E két ellentétes felfogásnak és törekvésnek csodálatos egybefolyása a 40-es évek magyar társadalmának küzdelmében eredményezi, hogy költőink, Vörösmarty, Petőfi a reform emberére valló újtásnak, gyökeres átalakulásnak bátor szószólói, s egyszersmind a csendesebb korszak tulajdonúl ismert barátságának, családi érzésnek és való természetszemléletnek is jeles énekesei.

A barátság érzésének és a családi érzéseknek azt a gazdagságát és változatosságát — ide számítva szerelmi liráját is — mely Petőfi költészetének talán legszebb, mi reánk, egy csendesebb korszak gyermekeire legerősebben ható alkotásait sugalta, hiában keressük a korabeli külföldi költőknél, mint Imre Sándor is fejtegeti említettem tanulmányában, a nélkül, hogy okát tudná adni.

Hiában keressük Burns Róbertnél, Berangernál, Hugó Viktornál, Heinenél, Leopardinál azt az állandóbb, nemesebb, tisztább szerelmet is, mely a Vörösmarty vagy Petőfi életében lejátszódik, s költészetében utólérhetetlen búbájjal megnyilatkozik.

Ép úgy hiába keressük a természet tüneményeinek azt az egészséges, reális szemléletét, mely Petőfinak egész költészetét áthatja, s fölülmulhatatlanúl jeles leíró költeményeit sugalja, mint Lenkei Henrik „*Petőfi és a természet*“ cz. tanulmányában fejtegeti, kimutatván, hogy míg a külföldi megelőző vagy egykorú költők természet-szeretete a városi élettől való megundorodásban alapszik, Petőfié a természetes ember egészséges felfogásában gyökerezik.

A 40-es évek magyar költőiben az újtásnak idealismusa a konzervatívizmusnak józanságával párosúl.

Innét van, hogy ezen időbeli nagy költőink nemesak merész újtásra törekvő eszméikkel útmutatóik kortársaiknak, hanem életüknek józanságával is késő nemzedékeknek példányképei Imre Sándor is összehasonlítván Petőfit Berangervál, Hugó Viktorral, Burns Róberttel, Witman amerikai költővel, Heinevel és Leopardival, lépten-nyomon kiemeli velük szemben Petőfi eszejárásának józanságát, egyéniségének, felfogásának egészséges voltát.

Ezen korszaknak magyar költői nemesak a közéletben — a közügyek iránt mindent föláldozni tudó lobogó idealizmussal — hanem szeplőtlen, nemes és józan, egyszerű, magyaros életmódjukkal és gondolkodásukkal a magánéletben is örök nemzeti eszményeinkül szolgálhatnak. A külföldi nagy nemzetek költőinek alkotásaiban talán ha nagyobb művészetet találunk; de gazdagabb erkölcsi tartalmat egyetlen nemzet költői sem hagytak örökségül nemzetüknek, mint a jelen század első felének magyar költői jeles alkotásaikban és derék életükben a magyar nemzetnek.

Hasonló jelenséget: az újításnak és konzervativizmusnak egy körben való összefolyását, csak egyet ismerek még a világtörténelemben: a perzsa háborúk után való görög nemzet érzés- és gondolatvilágát.

S a görög nemzet ezen korbéli érzés- és gondolatvilágából született alkotásokat méltón és igazán mondotta azon korszak legnagyobb szereplő egyénisége, Perikles, leghíresebb politikai beszédében elévülhetetleneknek, örökké fennmaradóknak.

Okkal mondhatjuk mi is a jelen század első felében szereplő magyar vezérférfiaknak az emléket halhatatlannak.

XVI.

S mindenekfölött van okunk megjósolni a Petőfi költészetének örök hervadhatatlanságát. Mert azon okokon és körülményeken kívül, melyekre fejtegetésem folyamán vázlatosan rámutattam, még egy sajátos körülmény kölesönöz ellenállhatatlanul bűvös hatást a Petőfi költeményeinek.

Úgy vagyunk ezekkel a költeményekkel, mint a nagy népeposzokkal, melyeknek dúsán ágazó mondáit gyermek-lelkű nemzetek bámulatosan gazdag képzelő tehetségének több százados munkája létesítette; s ezen époszoknak minden sora, minden neve, minden szava egy mögötte rejlő, elhallgatott szövevényes szép mesét sejtet, s mi ellenállhatatlanul ösztönöztetünk az érdekes történet földerítésére.

Petőfi költeményei is — mivel annyira igaz érzéseket, annyira való dolgok-keltette hangulatokat fejeznek ki, mint előtte senkinek költeményei sem — mindig a költő életéből való érdekes és jellemzetes történetet sejtetnek. A költő életadatainak az a szor-

galmas és részletes kutatása, földerítése is, melyről fejtegetésem elején szólottam, ebben leli magyarázatát.

S ha én inkább akartam volna érdekes, mint tanulságos lenni, akkor bizony méltatásomban nem ilyen általánosságokban és elvont körben mozgó fejtegetésre szorítkoztam volna; hanem a költő életéből hoztam volna föl bőven kínálkozó s érdekesnél érdekesebb eseteket, melyek egy-egy költeményének indítékául szolgáltak.

De hát én a Petőfi egyéniségéről és költészetéről tanulmányok alapján keletkezett gondolataimat akartam elmondani.

S főkép a Petőfi tüneményes hatásának okait igyekezőn elemzésem folyamán kifejtetni, legvégül még egy ide vágó jelenséget kell fölemlítenem.

Egy görög példabeszéd szerint, a kit az istenek szeretnek, az ifjonta hal meg. Petőfinek örök dicsőségéhez megadta a sors még a maga kívánta ifjú halált is, hogy örökké a lobogó ifjú lelkesedés alakjában éljen emléke; hogy az utókor lelkét örökké foglalkoztassa az édes-fájdalmas talány: mivé fejlődött volna, ha tovább él vala?!

XVII.

Befejezem előadásomat. Befejezem egy szokásos frázisnak kijagztatásával. Azt szoktuk mondani sokszor nemzeti nagy embereinkre, hogy emléküik élni fog, míg a nemzet él.

Petőfire vonatkozólag ezt a frázist meg kell fordítani. A Petőfi-név halhatatlanságának a magyar nemzet halhatatlanságára nincsen szüksége.

A magyar nemzet elveszhet; s ha nyugot és kelet ellentétes érdekeinek a mi hazánkon évszázadok óta összecsapó hullámaival biztos révpártba vergődni nem tudunk, el is vész egy második évezér beköszönése előtt: de Petőfinek az emléke, költészetének a hatása élni fog mindörökké, élni fog mindaddig, míg az ember meg nem szűnik a földön történelmi lény lenni; míg az emberiség le nem sülyed az állatnak pillanatnyi léthez kötött, vegetatív életébe.

DR. RENCZ JÁNOS.

Az Árpádkori erdélyi vajdák ismeretéhez.

IV. László király 1284. febr. 22-én tanusítja, hogy Guleus fiai Tamás, Salamon és Mihály, továbbá *Miklós vajda fia Miklós* a Poudharaztha és Phileszaraztha nevű birtokokat maguk között aként osztották fel, hogy Miklós Poudharazthát, Guleus fiai pedig Phileszarazthát kapták. Az osztályozást a budai káptalan közvetítette.¹ Ez utóbbi körülményből minden kétséget kizáró módon kitűnik, hogy Poudharaztha nem más, mint a Pestmegyének pesti alsó járásában még most is létező *Pótharaszt*;² Fileharaszt néven ma már nem ismerjük; 1465-ben még e néven is említették,³ a miből kitűnik, hogy a helység valamikor csak Haraszt néven volt ismeretes, míg két osztozó fél — Polt és Fila — által történt feldaraboltatása következtében a kettős elnevezést megkapta. Azon kérdésre, vajjon az 1284-ben szereplő osztozók egymáshoz nemzeti vagy más természetű rokonságban álltak-e? egyelőre határozott választ nem adhatunk. De az osztozkodók családi viszonyait sem ismerjük; azt sem tudjuk, hogy ki lett légyen Miklós vajda; mindezekre tehát a következő sorokban némi világító fényt akarunk vetni. Kezdjük pedig Guleus fiaival.

* * *

A pesti alsó-járásban még most is létező Gyál pusztája valamikor helység volt, melynek déli szomszédságában *Gyulos fia Salomo és fia Péter, Tamás fiai Domonkos és Márk és azok ro'ona (frater) András* mindnyájan *Pokaniak* 1323-ban birtokoltak.⁴ E

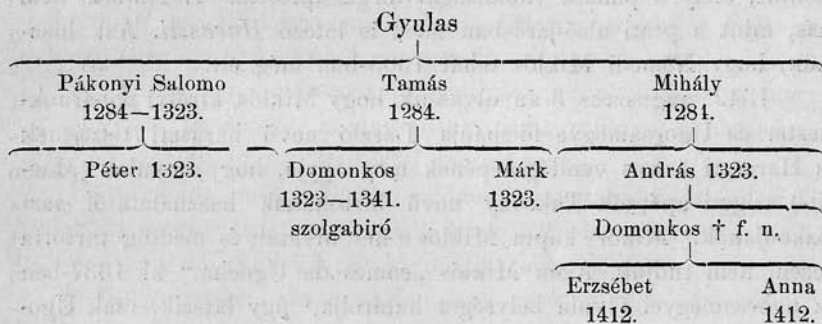
¹ Wenzel IX. 382.

² Első nyomára akadunk 1280-ban. (Fejér, VII. 3—86.)

³ Csánki I. 33.

⁴ Károlyi okmánytár I. 53.

Pokan pedig nem más, mint a pesti alsó járásban még most is Alsó- és Felső-*Pákony* nevű puszta Haraszti határában, melyről az 1284. előtt szereplő Gyulas (vagyis Guleus) utódai magukat *Pákonyi*-aknak nevezték. Az 1284-ben szerepelt Salomo tehát 1323-ban még él és akkor már Péter nevű fia is van. Tamásnak csak fiai: Domonkos és Márk, — Mihálynak már csak András nevű fia szerepel. Tamás fia: Pákonyi Domonkos 1341. ápr. 26-án Pestmegyének szolgabirája; mellette szerepel, mint pestmegyei birtokos Salomo fia Pákonyi Péter¹. 1412-ben kijelenti Zsigmond király, hogy Pákonyi András fia Domonkos leányait Erzsébetet és Annát atyjuk magvaszakadtán a pestmegyei *Fileharasztja* (Fejérnél tévesen Felharastha) és Pákony egy részében fiasítja.² A család egyéb tagjaival még 1480-ban is találkozunk stb. Az 1284-ben szereplők nemzedékrendjének egy töredéke tehát így alakul:

* * *

Miután az 1284-ben Fileharaszton birtokos Gyulas-fiak később egy másnevű birtok után veszik nevüket, apodiktikus biztonsággal elhithetjük, hogy Miklós vajda fia Miklós, ki velük 1284-ben osztózkodk, Pótharaszton kívül másutt, illetőleg ennek szomszédságában is birtokolt; ennek alapján megkapjuk a következő adatokat:

A pestmegyei Haraszti mellett még most is (a pesti alsó járásban) fekvő Taksony szomszédságában 1277-ben bizonyos Miklós birtokol.³ 1281. júl. 8-án olvassuk, hogy *Miklós fia Miklós* a Taksony és

¹ Anjoukori okmánytár IV, 84.

² Fejér X, 5—311.

³ Wenzel IX, 173.

Varsány között fekvő Nyír nevű birtokát a nyulszigeti apáczazárdának elzalogosította¹ 1293. és 1296. között *Miklós fia : Nyweghi Miklós*, a Taksony melletti Szajcs vagy Szécs nevű birtok szomszédja.² 1297-ben pedig tanusítja a budai káptalan, hogy *Miklós fia : Neugei Miklós comes* Nyír nevű birtokát a nyulszigeti zárdának véglegesen átengedte.³ Biztosok vagyunk tehát benne, hogy az 1284-ben szereplő (Miklós vajda fia) Miklós : Miklósfiával, Neugei Miklóssal azonos ; e Neueghe, Nyweghi, vagy Nemegh pedig nem más, mint a pesti alsó-járásban még most is létező *Alsó-Némedi*.⁴

1305-ben jelenti a budai káptalan a királynak, hogy *Miklós fia Haraszi Miklósnak* összes népei, a nyulszigeti apáczáknak Budára utazó *Taksonyi* jobbágyait megtámadván, ezeket megsebesítették és áruiktól megfosztották. Minthogy ez uruk, Haraszi Miklós tudtával és beleegyezésével történt, megindította a káptalan a vizsgálatot, mely a panasz valódiságát megállapította.⁵ E Haraszt nem más, mint a pesti alsó-járásban most is létező *Haraszi*. Azt hisszük, hogy Némedi Miklós tehát 1305-ben még élt.

1342. augusztus 3-án olvassuk, hogy Miklós, királyi pohárnokmester és Ugoesamegye főispánja László nevű haraszi tisztjének és Haraszi összes vendég-népének meghagyja, hogy a nyulak (Margit-) szigeti apáczák Taksony nevű birtokának használatától tartózkodjanak.⁶ Mikor kapta Miklós e két hivatalt és meddig tartotta kezén, nem tudjuk. Azon Miklós „comes de Ugocha,“ ki 1337-ben az ugoesamegyei Gyula helységet határolja,⁷ úgy látszik, csak Ugoesamegye alispánja 1356-ban Szirmai István fia Miklós nyalábi várnagy a főispán.⁸ Pohárnokmester 1332-ben Katyisz nb. Szécsényi Kónya Utána csak 1342. aug. 3-án találjuk fennebbi (Haraszi) Miklóst, ki minden valószínűség szerint 1345. jun. 3-án még az⁹

¹ Ugyanott 310.

² Ugyanott X, 440.

³ Ugyanott 280.

⁴ V. ö. Wenzel IX, 152. (Nemeg, do 1270. VIII, 193. Neueg do. 1268.) Zichy-okmánytár I. 67. (Nyweg do circa 1289.)

⁵ Fejér VIII, 1, 181.

⁶ Anjoukori okmánytár IV, 244.

⁷ Fejér VIII, 4, 294.

⁸ Fejér IX, 2, 566.

⁹ Anjoukori okmánytár IV, 514.

míg ugyanazon évi okt. 5-én már Kont Miklós a pohárnokmester.¹ Az 1342. évi pohárnokmestert, Haraszi Miklóst azonban nem vehetjük egynek az 1284-ben szereplő Némedi Miklóssal — mert ezt az 58 évi időköz meg nem engedi, — hanem vagy fiának, vagy unokájának.

Egyenes utódait nem ismerjük. 1422-től 1444-ig ismerünk egy Haraszi Dénest, kinek a Bátmonostori családdal sok viszálya van; de mintán a baranyamegyei Kis-Désen és Geredén birtokol,² azt hisszük, hogy a baranyamegyei Harasziakból való; úgy látszik, azonos azon Haraszi Dénessel, ki 1433-ban Zsigmond király kíséretében Rómában tartózkodik.³ A pestmegyei Harasziakkal biztosan csak a XV. század végén találkozunk, midőn Haraszi Ferencz, mint szörényi bán a család birtokait gyarapítja. Miután azonban tudjuk, hogy a *Harasziak és általok a Pákonyiak* Zsigmond királytól 1467-ben *Poltharasztját* kapták,⁴ biztosak vagyunk benne hogy e két család az 1284-ben szereplőktől, illetve az akkor Polt- és Fileharasztban osztozkodóktól származik.

Mi tehát azon határozott véleménynek adunk kifejezést, hogy a Pákonyiak Gyulastól, a Harasziak pedig *minden valószínűség szerint Miklós vajda fia Miklóstól származnak.*

Hátra volna még Miklós vajdának hivataloskodási idejéről egyet-mást megközeleltetni. Abból, hogy 1284-ben már csak fiáról, Miklósról van szó, kétségkívül kiviláglik, hogy ő akkor már nem élt. Az pedig, vajjon alatta vajda vagy csak alvajda értendő-e? egyáltalában meg nem határozható. Az 1282-ben szereplő Miklós alvajdával, kit IV. László 1285-ben „quondam“-nak nevez,⁵ azért nem azonosítjuk, mert fia, — mint fentebb láttuk — már 1281-ben, mint önálló birtokos szerepel. — Más Miklós nevű alvajdát pedig nem ismerünk.

A hetvenes évekből ismeretes Miklós nevű vajdák közé nem sorozhatjuk, mert ez időben csak a Geregye és Pok nemzetségnek Miklós nevű tagjai vitték az erdélyi vajdaságot és ez időtől kezdve egészen 1284-ig nevezetes hézagot a vajdák sorában nem ismerünk.

¹ Ugyanott 545.

² Zichy okmánytár VIII, 431., 468—494. IX, 82.

³ Turul 1893. évf. 5.

⁴ Csánki I, 41.

⁵ Hazai okmánytár VIII, 223, 237.

Igy tehát nem marad egyelőre más hátra, mint őt egy oly korszakba helyezni, mely a vajdák egymásutáni sorozatának tekintetében nagy hézagokat mutat. Ilyen korszakra akadunk különösen a XIII. század hatodik tizedében, melyben Miklós nevű vajdával van dolgunk. Miután azonban még korántsem bebizonyítható, hogy ez időben csak egyetlen egy ily nevű vajda szerepelt volna, bátran feltehetjük, hogy az egyiken kívül, kit minden valószínűség mellett Geregye nb. Pál országbíró fiával azonosnak veszünk, egy másik a Harasztiak őseivel, vagyis az 1284-ben szereplő Miklósnak atyjával egy személy lehetett.

DR. WERTNER MÓR.

IRODALMI SZEMLE.

A magyar bölcséleti irodalom története a német közönség előtt.

A nagy nemzetek irodalmi termékei, vagy legalább azok legkiválóbb alkotásai, mivel a művelt népek figyelmét kulturális érdekükkel állandóan lekötve tartják, önként válnak közkincesivé a tudósok és költők művei iránt érdeklődők nagy nemzetközi társadalmának. Mi magyarok azonban, kik nemcsak társországaink lakói, de saját szűkebb-körű honfitársaink számára sem tudtuk még idáig a magyar nyelvet az ismeretszerzés legelsőrangú művelődési eszközévé tenni, magunk vagyunk kénytelenek gondoskodni arról, hogy a külföld tudomást szerezzen tudományos kísérleteinkről és irodalmi törekvéseinkről. Újabban *Rácz Lajos* dr., a sárospataki ev. ref. főiskola gimnáziumának érdekes tanára s jelenleg igazgatója, a bölcsellettörténet jeles művelője lépett azok sorába, kik e nemes feladatra vállalkoztak. Közelebről az *Überweg—Heinze*-féle ¹ *bölcsellettörténet* új kiadásában nyújtott a német közönségnek bár rövid, de minden részében pontos és megbízható tájékoztatást a magyar bölcséleti irodalom múltjáról és jelenéről. Ugyane mű előbbi kiadásában is volt ugyan már szó a magyar bölcselétről, de az mind tartalomban, mind terjedelemben messze elmaradt a mostani ismertetéstől, a mint azt a kritika annak idejében teljes alaposággal kimutatta. Épen azért nagy hálával tartozunk Heinzenak, hogy alkalmat adott a jelzett hibák helyrehozására és egy minden tekintetben megbízható ismertetés közzétételére.

A művelődési küzdelmek terén régebb ismert népek legelsői mindjárt az olaszok után adott helyet az átdolgozó figyelme a „*Philosophie in Ungarn*“ című fejezetnek, melyben hat oldalon (563—569) át foglalkozik velünk, magyarokkal, míg az előbbi kiadásban épen csak felényi hely jutott nekünk.

¹ *Fr. Überweg* Grundl. d. Gesch. d. Philosophie. Vierter Theil. Das neunzehnte Jahrhundert. Neue mit einem Philosophie und Litteraturen Register versehene Auflage, herausgegeben von dr. Max Heinze. Berlin, 1902. 8° 39 iv. VIII+625 l.

A bölcséleti írók ismertetését rövid összefoglalás, aztán a forrásmunkák megnevezése előzi meg; majd arra is kitér, hogy nálunk micsoda politikai és történelmi okok gátolták a tudományok és irodalom magasabb lendülését. Ezek után az egyes külföldi nagy gondolkozók körül csoportosítja az ő követőiket. Első hely jut természetesen Descartes, illetőleg Ramus hívének, Apáczai Cserinek, (a kit azonban Cserének ír); őt követik a Kant körül vitázó íróink, majd Schelling egy pár híve és a hegelianusok, az egyezményesek és Horváth Cyrill önálló rendszerre valló törekvései. Itt tulajdonképen bezáródik a magyar bölcsélet *története*, mivel a napjainkban történő kutatások és viták már kívül esnek a tulajdonképeni történetírás körén és megítéléséhez nincs is még meg a kellő távlatunk. Rác azonban a külföldnek is csak vázlatot írván, nagyon jól tette, hogy a jelenkor bölcséleti irodalmáról is közli az adatokat és így ezt az alkalmat is felhasználja tudományos életünk jelenének az ismertetésére. Helyet szorít itten, hogy csak egy néhány nevet említsek, Böhm, Baráth Ferencz, Bodnár Zsigmond, Alexander és Brassai méltatásának, lélek- és az erkölestudomány, jog- és vallásbölcsélet, valamint az aesthetika és a bölcsellettörténet jelesebb művelőinek s pár szóval megemlékezik az ezek számára alapított folyóiratokról is.

Mindezek természetesen a lehető legrövidebbre fogva, mivel a mű kereteivel számolnia kellett. Annyival nagyobb érdem, hogy jól kiválasztotta a legkiemelkedőbbeket és a mellőzhetőket mellőzte. Az új kiadás ismertetője (Literar. Centralblatt 41 a.) kifogásolja ugyan, hogy Márton István Theologusi Morall-jának német eredetijét nem nevezi meg, de ennek az lehet a magyarázata, hogy Márton a maga művét nem tartja fordításnak és csak annyit vall be róla, hogy „nyomról-nyomra követi“ Schmidet. Meg kell még jegyeznem, hogy Rác a Pall. Lexikkal együtt hibásan teszi e mű megjelenését 1795-re, 96 helyett. A forrásművek közül is kár volt kihagyni Medveczkynek az Ungarische Revue 1886. folyamában megjelent ismertetését, melynek a német közönség talán vehette volna némi hasznát. Annak hangoztatásában meg, hogy bölcséleti munka korábban jelent meg magyarul, mint németül, bizonyára csak a sorait vendégül fogadó *n met* gazda nemzeti hiúsága iránti óvatosság tartotta vissza; de mégis talán megpróbálhatott volna éfelét kifejezni.

E pár aprólékos megjegyzés azonban oly kevésbé érinti az ismertetés érdemét, hogy azt nemzeti szempontból határozott haladásnak, sőt nyereségnek tekinthetjük, annyival is inkább, mert még a bölcséleti irodalom oly jeles művelője is, mint Pekár Károly, legújabbban magyarul megjelent „filosofia történet“-ében is megfélekedzik Eötvösön és Schwarz Gyulán kívül valamennyi magyar bölcselőnkéről.

Mátrahegyi.

A görög bölcsészet története.

Theodor Gomperz: Griechische Denker. Eine Geschichte der antiken Philosophie. I. Band; II. Auflage. Leipzig, Verlag von Veit u. Comp. 1903. S. 472. Mk. 12:50

A görög bölcsészet történetének tanulmányozásánál eddigelé két-féle művek állottak rendelkezésünkre: egyfelől a kisebb kézi könyvek, melyek egy középterjedelmű kötetbe szorították össze az anyagot, mel-lőzve úgy a források vizsgálatát, mint a töredékes, homályos adatok bővebb fejtegetését, — s másfelől a nagyterjedelmű munkák, melyek az egyes bölcselek életére s működésére vonatkozó minden adatot összehordtak. Az előbbire kitűnő példálul szolgálhat *Schwegler* története, az utóbbira *Zeller* nagy történeti műve. Az előbbi rövid, szabatos, világos előadásával a kezdők igényeit jól kielégítette, de a felől nem nyújtott tájékozást, hogy mindez hogyan függ össze a görög szellemi élettel, micsoda gyökerekből táplálkozott s mint viszonylik a mai gondolkodáshoz? *Zeller* műve viszont részint óriás terjedelménél (5 vas-kos kötet), részint nagyon is szakszerű tartalmánál fogva csakis a görög philosophiával szakszerűleg foglalkozó tudósok számára való.

E kétféle irányú előadás közé lép, mintegy összekötő hídát alkotva közöttük, *Gomperz* nyugalmazott bécsi egyetemi tanár főtisztizott műve, melynek első kötete immár második kiadásban jelent meg, míg a II. kötet kiadása most van folyamatban. *Gomperz* e műve 3 kötetre van tervezve: az I. végződik a sophistákkal; a második a nagy gondolkodókat, a görög philosophia halhatatlan alakjait: Sokrates, Platont és Aristotelest tárgyalja; a III. a stoikusokról, Epikur híveiről, a mysticismusról, skepticismusról és synkretismusról fog szólni.

A mi *Gomperz* művét összes elődeitől esőnyösen megkülönbözteti, az *először* a szélesen rajzolt művelődéstörténeti alap, annak a milieunek föltüntetése, a melyből az egyes bölcsészeti gondolatok, rendszerek fakadtak; *másodszor* a régi gondolatoknak modern eszmékkel való egybevetése — s *harmadszor* az egyes gondolatok, rendszerek értelmezése.

Gomperz a művelt nagyközönség számára írta művét. Ez a czél vezette őt, midőn sima, színekben és képekben gazdag, valóban elegáns előadásra törekedett; ez vezette, midőn a jegyzeteket a mű végére (414—472 lap) illesztette, hogy azok szemmeltartása ne zavarja az olvasót; ez vezette, midőn egy terjedelmes bevezetésben (3—35 l.), Taine módjára szélesen megrajzolja a *milieut*, a melyben a görögök szellemi és erkölcsi élete kifejlődött. Részletesen jellemzi itt a görög föld és görög faj sajátosságait, a gyarmatok jelentőségét az anya-államokra nézve, a társadalmi és politikai viszonyokat, a jósdák és nemzeti játékok szerepét, az egyiptomi és babyloni kultura behatását, vallásos képzeitek fejlődési folyamatát, Homéros és Hesiodos theolo-

giáját, illetőleg theogoniáját. Ezen az alapon mintegy természetszerűleg lép elének a görög philosophiai gondolkodás, s az úgyszólván csak továbbfejtése, egy-egy lépéssel továbbvitele egy-egy élesebb elme részéről a közkeletű fölfogásnak. S később is az egyes iskolák vagy rendszerek fejlődése szemünk előtt megy végbe. Nem magától s minden alap és előzmény nélkül áll elő a görög philosophia egy-egy újabb phasisa, hanem régóta előkészített talajon; mind természetes, sőt szükségszerű hajtásai a görög szellemnek.

Ha a széles művelődéstörténeti alap, a különböző szellemi áramlatok — vallás, irodalom, az egyes tudományok — egymással való kapcsolatának, egymásra való hatásának részletes föltüntetése s a philosophiai rendszereknek ez alapokon fölépítése magában véve is élvezetes, a figyelmet lekötő olvasmánynyá teszi Gomperz művét: a hatást még fokozza, a mű olvasását még tanulságosabbá teszi a szerző azon eljárása, hogy a régi gondolatokat, törekvéseket mindenütt összeveti a mai kor gondolataival, törekvéseivel, vagyis utal arra, hogy valamelyik ó-kori gondolat, eszme, melyik modern gondolat, eszmével rokon, melyik modern gondolatban, eszmében újult meg vagy él tovább. Ebből látjuk, mily gazdag szellemi örökséget kapott korunk a görögöktől, hány uralkodó gondolatunknak egy-egy ó-kori gondolkodónál találjuk meg csiráját, első jelentkezését! Így például a jóniai természetbölcselek ama sejtelmét, hogy az anyag nem rombolható szét, nem változik semmivé, a XVIII. század nagy kémikusai, első sorban Lavoisier emelte teljes igazsággá; vagy ugyanők a sokféle anyagot, elemet egyetlen őanyagra akarták visszavinni, — s ma is sok természettudós van abban a hitben, hogy a 70 és egynehány elem nem tekinthető még e kérdésben a tudomány utolsó szavának. Herakleitos egyfelől a stoikusokkal, másfelől Hegellel mutat rokon vonásokat, de a legteljesebb párhúzámba Proudhonnal állítható; Thukydidés történet írói eljárása Macchiavellire, Perikles halotti beszéde Tocqueville-re, Gorgias műprózája a renaissance-kor prózaistáira és enphnismusára, Protagoras a *Művészetről* című művében Baconra, egy más híres tételével Diderotrre, Goethére, J. S. Millre, Hippias sophista L. B. Alberti-re, Platon gúnyolódása a sophisták fölött Schopenhauernek a bölcészettanárok és Comte-nak az akadémikusok elleni kifakadásaira, az atomisták mechanikus természet-magyarázata Darwinra, Demokritos egy s más tétele, hol Galileire, hol Huyghensre, hol Descartesra emlékezteti Gomperzet. De modern ízüek egyes hasonlatai is; így a sophista szerrinte félig tanár, félig journalista; Melissos a metephytika enfant terrible-je, keosi Prodikos a legrégebb pessimista, Antiphon a legrégebb nominalista, Kallikles a Carlyle-féle hősök kultuszának előfutára.

Az eddigi történeti előadások mind kedvezőtlenül ítélnék a sophistákról. Mi ennek az oka? Az, hogy a sophistákat valami közös rendszer vagy iskola tagjainak tekintették, kik egymással megegyező

elveket vallottak; az, hogy nem tettek különbséget a *sophista* szó különböző jelentései közt. Gomperz szerint a sophistáknak semmi egyéb közös tulajdonságuk nem volt, mint a tanítói hivatás; őket egymással csak az kapcsolta össze, a mi sok más nem-sophistával is összekötötte őket: a kor szellemi áramlataiban való részvétel, a felvilágosodás ügyének szolgálata. Honnan eredt a sophisták rossz híre? a Platon gúnyolódásaiból! Ámde Platonnál nem kell felednünk, hogy ő agg-korában is, midőn az igazi sophisták rég kihaltak, sophista gúnynévvel illette a tőle gyűlölt philosophusokat. A platoni *Sophistes*-ben s más egykorú dialogokban megtámadott, kigúnyolt sophisták — nem sophisták, hanem Sokrates tanítványai, főleg Antisthenes és követői! Schwegler szerint Protagoras híres tétele: *Az ember minden dolgok mértéke*, az egyénre vonatkozik s végeredményében az objektive igaz, általánosan érvényes, szilárd, tartós megismerés tagadását jelenti; — ellenben Gomperz szerint e tétel nem az egyénre, hanem általában az emberre vonatkozik; Protagoras az eleátokkal, az érzéki világ tagadóival akart szembeszálalni, midőn kijelenti, hogy az ember, vagyis az emberi természet a dolgok létezésének mértéke, azaz mi csak a valóságot vehetjük észre, az, a mi nem való, nem létezik: nem lehet észrevételünk tárgya! Éppenúgy megmagyarázza Gomperz s kifejti jogosultságát Protagoras következő tételének: *minden dologról két ellenkező állítás lehetséges*; szerinte e tétel, távol minden skepticismustól, nem akar egyebet mondani, mint a mit Diderot másként így fejez ki: „Minden kérdéstről, kivéve a matematikaiakat, lehet pro és contra beszélni.“ S mindenütt így igyekszik Gomperz a tárgyalt, vitatott kérdéseknek mélyére hatolni, azokat előttünk világosakká, érthetőkké tenni!

Régebben philosophusok irtak görög bölcsészettörténetet; most talán első ízben, a classica philologia egyik elsőrendű, európai tekintélyű munkása, a ki azonban alapos philosophiai képzettséggel is rendelkezik, fogott hozzá az antik gondolkodás megismertetéséhez. S nem lehet tagadnunk, hogy az antik világ életének, szellemének, nyelvének, irodalmának tüzetes ismerete nélkül a görög gondolkodásba lehetetlen behatolni s lehetetlen abba másokat is bevezetni; erre, a siker reményével, csak a classica-philologia minden titkaiban jártas gondolkodó vállalkozhatik. Ezt a férfút üdvözljük mi Gomperzben s ezért tekintjük úgy művét, mint *korszakos alkotást* a görög bölcsészettörténet terén! Vajha megengedné a Gondviselés, hogy a gyöngye egészségű, előhaladt korú tudós művét, melyben — mint az *Előszó*-ban mondja — egész életmunkájának eredményét összefoglalta, teljesen befejezhesse!

A mű nagy 8-rét alakban, szép, világos, latin betűs nyomással, díszes kötésben jelent meg, s az első kiadáshoz (1896) képest. egyes javítások mellett, főként az azóta napfényre került irodalmi töredékek felhasználásával bővült. Ha valami kifogást tehetünk ellene, legfőleg csak az lehet, hogy hiányzik a végéről a név és tárgymutató (lehet,

hogy e hiányt az utolsó kötet fogja pótolni), — s hogy a gondos kiállításához mérten aránylag több sajtóhiba akad benne. De ha tudjuk, hogy a szerző teljesen megvakult s így a revisiót mással kellett végeztetnie, — ezen sem fogunk esodálkozni, annyival inkább, mert e hibák többnyire csak egy-egy betű-cseréből állanak.

Rácz Lajos.

Délmagyarország régiségleletei a honfoglalás előtti időkből.

Összeállította: *Milleker Bódog*. Kiadta a „Délmagyarországi tört. és rég. muzeum-társulat.“ I. rész: őskori leletek 300 ábrával. — II. rész: római, római korszaki barbár és népvándorláskori leletek. 170 ábrával és 1 lelethely-térképpel. Ára 4 korona.

A délmagyarországi muzeum megalapítója: Ormós Zsigmond emlékének ajánlt ezen munka már régebben jelent ugyan meg, de még sem lesz érdektelen e művet az „Erdélyi Muzeumban“ is főbb vonásaiban bemutatni s egy — az erdélyi régiségleletekről szerkesztendő — hasonló adattár eszméje felett gondolkodni.

Délmagyarország lelethelyeinek repertoriuma a hozzászolt lelethely-térkép kiadásával együtt a „Délmagyarországi tört. és rég. Muzeum-Társulat“ ez irányú kezdeményezésének dicsőségét jelenti az összes rokonirányú vidéki társulatok között. A mű tartalmát Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegyék őskori, római és népvándorláskori régiségleleteinek részletes leírása képezi, a mely tárgyának megfelelőleg 3 részre van osztva.

Az I. rész az őskort tartalmazza 198 oldalon. Az „Előszó“-ban a mű kiadásának és a délmagyarországi régiségleletek kutatásának dióhéjba fogott történelmét olvassuk, megemlítve névsorát azoknak, kik délvidéki régiségleletek kutatásával foglalkoztak. A „Bevezetés“ a felölelt terület physiographiai viszonyait, a lelőhelyek számát és a leletek kortani áttekintését adja. A Duna-Tisza-Maros közben Torontáltól 69, Temesből 62 és Krassó-Szörényből 39, összesen tehát 170 lelőhely ismeretes. Ki vannak itten mutatva a neolith, a rézkorszak, a bronzkor s a vasculura emlékei csoportosítva; fel vannak sorolva a történelem előtti korból való aranyleletek, az öntőműhelyek, a kincsleletek, az urna- és csontváz-sirok. A Bevezetés után az őskori leletek berendezésben való felsorolása és leírása következik, a melyek mellett mindenütt ott találjuk a közlőt és a közlemények megjelenésének helyét is az illető folyóiratokra való pontos hivatkozással. Kiegészíti az I. részt egy lapszám szerint egybeállított betűrendes helymutató a 3 megyéről külön-külön. A II. részben a római és népvándorláskori leletek vannak csoportosítva 193 oldalon. Az Előszó a délmagyarországi római és népvándorláskori leletek általános összesítését tartal-

mazza, a mely szerint a 142 római lelethelyből 35 Torontálra, 37 Temesre és 70 Krassó-Szörény vármegyére esik, míg a népvándorlás ideje Torontálban 21, Temesben 14 és Krassó-Szörényben csak 2, összesen tehát 37 lelettel van képviselve. A Bevezetésben 3 lapon Délmagyarország római történelmét adja elő szerző a dák és római helységnevek kérdésének magyarázatával, a római útvonalak kijelölésével, a táborok, őrségek, legiók stb. elhelyezési viszonyainak rövidre fogott tárgyalásával. A római lelőhelyek betűrendes leírása után a Helymutató következik. A népvándorláskorról írott Bevezetésben Délmagyarország népvándorláskori rövid történelmét találjuk leírva, a kort jellemző leletek főbb csoportosításának kíséretében, a melynek alapját a leletek különböző eredete szerint mindenütt ethnikai vonatkozások képezik. Így szóba hozza a germánokat, góthokat, sarmatákat, jazygokat, stb. népfajokat, a melyek részint Daciában, részint Pannoniában mint hódítók szerepeltek volt. Ugyancsak itten ismerteti szerző a Délmagyarországon eddig talált névezetesebb népvándorláskori lelet-tárgyakat. A leletek részletes leírásából külön kell kiemelnünk a nagyszent-miklósi, 23 darabból álló híres aranykincset, a mely a bécsi es. és k. műtörténeti muzeumnak egyik páratlan kincse. A népvándorlási leletek helymutatója után mind a 3 kornak külön külön betűrendes tárgymutatója következik, a melynek segítségével a leletek különböző fajtái az egyes lelőhelyeken gyorsan és könnyen megtalálhatók, a mi a könyv értékét nagyban emeli. Végül a könyv végén Délmagyarország leletterképét találjuk az őskori, római és népvándorláskori lelethelyek feltűntetésével.

E mű dicséretére válik az érdemes régészeti írónak, a ki a jelen művében 20 évi gyűjtésének eredményeit mutatja be. Az Archeologiai Értesítő e könyvről írott ismertetését azzal az óhajjal zárta be: „Vajha akadna hazánk minden vidékének ily szorgalmas adatgyűjtője.“

Az erdélyi részek arch. irodalmát tekintve, sajnósan tapasztaljuk, hogy ily alapvető, teljes leltárát még nem bírjuk az erdélyi lelőhelyeknek és leleteknek, bár a kezdeményezést a szász Neigebaur, Ackner, Müller és Gooss mellett dr. Koch Antal, Torma Károly, Téglás Gábor és Orosz Endre magyar munkáiban tőlünk senki el nem tagadhatja. De a rohamosan fejlődő régészeti tudomány a meglevő kezdetleges és most már nagyon is hiányos munkáinkkal be nem érheti; egy teljes, az összes erdélyi őskori, római és népvándorláskori régiségleletek anyagát fellelő repertoriumra van szükségünk, a melynek szervezését és kiadását hazarészünk nemzeti művelődésének fáklyahordozója, — történelmi s régészeti emlékeink összegyűjtése és megmentése, valamint a tudományok nemzeti nyelv és szellemben való művelése felett híven őrködő, — érdemdús Erdélyi Muzeum-unk nagylelkűségétől lehet elvárunk és reménylenünk!

Orosz Endre.

Lónyay Zsigmond (1593—1653).

Történeti tanulmány. Irta *Péter Mihály*: ev. ref. lelkész. Sátoralja-Ujhely. 1902. 8°. 111. lap. Ára 2 k. 40 fill.

Nem nagy igényekkel lép föl e munka, csak egy szerény kísérlet akar lenni, hogy a XVII. század egyik kiváló államférfiát, Lónyay Zsigmondot élénk állítsa, hogy reá fordítsa azoknak a figyelmét, kik kedvezőbb helyzetben vannak, kik hozzáférhetnek a levéltárak eddig még napvilágra nem jutott adataihoz, hogy megírják ezen eddigelé nem eléggé méltányolt államférfiú működését, életrajzát.

A nagy-lónyai és vásárosnaményi Lónyay család a hagyomány szerint úgynevezett első foglалású nemzetség, mely számos jó hazafit adott a nemzetnek; alig van olyan korszak, melyben egy-egy Lónyay ne szerepelne és mindig hazafias irányban. Már a mohácsi vész előtt is több oklevél emlékszik meg a Lónyay-család egyes nevezetesebb férfi tagjairól, kik között comesek is szerepelnek, néhányan, mint kiváló törvénytudók, diplomaták, tűntek ki. Később, az erdélyi fejedelmek udvarában is nagyobb szerepet játszanak s mindig van az erdélyi fejedelmek szolgálatában egy-egy Lónyay, kikben a hazafias érzés a protestantizmus szeretetével volt összeforrvva.

Ebből a családból származott Lónyay Zsigmond, ki mint gazda a család vagyonát növeli, mint harczos karddal küzd a Bethlen seregében, mint államférfi Bethlen, majd I. Rákóczy György korában szolgál hazájának. Lónyayra már gyermekkorában nagy hatással voltak a politikai események, mély benyomást gyakoroltak kedélyvilágára s megrázták fogékony lelkét; látta a jogaiért, szabadságáért síkra szállott magyarságot élén Bocskayval, a szabadsághósszal és látta a megkoronázott királyt szemben a nemzettel.

A Lónyay-család tradíciója szerint egy-két családtag mindig tartózkodott Erdélyben; ide törekszik Zsigmond is és csakhamar már a Bethlen seregében látjuk, a mint a politikai és vallási szabadságért küzd. Azonban nemsokára visszavonúl, valószínűleg azért, hogy apja halála után a gazdaságot rendezze, de ezen idő alatt is állandó élénk összekötésben áll az erdélyi udvarral. Az 1619—20-iki pozsonyi országgyűlésen már mint „hítvédő“ szerepelt, kire a vallásért küzdő két párt egyaránt bizalommal tekintett, egyszerre volt meghittje az erdélyi fejedelemnek és a királynak is.

Alig záródik le az 1620-iki beszterezebányai országgyűlés, a 27 éves ifjú megházasodik, de házassága nem akadályozza abban, hogy honfiai kötelességét teljesítse. Ott találjuk a beszterezebányai tractán is (1623.), melynek eredménytelensége Bethlen Gábort ismét fegyverfogásra kényszerítette s a bécsi békére vezette. Lónyay ebben az időben már tekintélyes szerepet vitt, a mit mutat az is, hogy Bethlen Gábor csakhamar krasznai főispánná nevezi ki (1627.) s mint megbí-

zottját küldi az ezen évben tartott pozsonyi, majd tokaji békealkudozásokra; ugyancsak ekkor fordul feléje a császári kegy is, midőn a pozsonyi békekötés után Ferdinand bárói rangra emeli.

Lónyay Zsigmond tulajdonképeni szereplése azonban a Bethlen Gábor halálát követő zavaros viszonyok között kezdődik s tetőpontját I. Rákóczy György alatt éri el. Midőn Rákóczyt fejedelemmé választják, Lónyay hozzácsatlakozik s ő képviseli a fejedelem ügyét a király képviselőjével, Eszterházy nádorral szemben, ki eleinte Rákóczyt nem is akarta elismerni fejedelemmek; hosszas alkudozások után azonban mégis megkötik az egyezséget. Ugyancsak a fejedelmet képviselte Lónyay az 1634—35-iki soproni országgyűlésen is, hol hevesen küzd a klerus ellen, mely az erdélyi fejedelmet támadja. A sérelmek folytonos fölhalmozása következtében tartott 1637—8-iki pozsonyi országgyűlésen szintén jelen van és előkelő szerepet játszik, épen ő az egyik kiküldött, ki a nádor előtt kifejti a protestansok sérelmeit. A bécsi udvar azonban nem enged, mire Rákóczy fegyvert ragad s diadalmasan nyomulva előre csak akkor dugja hüvelyébe győzelmes kardját, midőn a megrettent nádor békét ajánlott. A béketárgyalásokra a fejedelem ismét Lónyayt küldi ki, majd a sárosi értekezleten is ő képviseli a fejedelmet, de minden törekvése megtört a nádor makacs magatartásán s így Lónyay eredmény nélkül ment a kassai országgyűlésre, hol a rendek Lónyay felszólalására elhatározták, hogy vaianemnyi törvény megtartását követelik. Az ekkor újból megnyílt tárgyalásokra a közbizalom ismét Lónyayt küldötte ki Nagyszombatba.

A nagyszombati tanácskozáson tűnik ki teljes mértékben a Lónyay Zsigmond hazaszeretete, nagy jogi érzéke és szilárdsága. A fejedelem ellen irányzott becsmérléseket egyenesen visszautasítja s fölhívja a nádort, hogy nyugodt, komoly irányban folytassa a tárgyalásokat, mert a nádor a haza romlását a „lázasok“nak és a „saját hasznát hajhászó“ Rákóczynak tulajdonította. A nádor makacs magatartása nagyon hosszúvá nyújtotta és megnehezítette a tárgyalások menetét s Lónyay újabb útasításokat kért. Ekkor értesült arról, hogy szeretett hitvese meghalt. A lesújtott férj haza akart sietni, de a fejedelem, nem akarván a tárgyalások eredményét veszélyeztetni, a politikai viszonyok kényesítő hatása alatt, elnyomva saját érzelmeit is, megtagadta a Lónyay kérését. Lónyay átértette a fejedelem parancsát, meghajolt előtte és tovább folytatta a tárgyalásokat, melyeket rövid időre megszakított az 1645-iki ónodi országgyűlés. E gyűlés újabb útasításokat adott a követeknek, kik Nagyszombatba visszatérve hosszas küzdelem után több kedvezményt csikartak ki, de oly eredményt nem tudtak elérni, a milyent óhajtottak. Ez volt Lónyay utolsó nagyobb szereplése, a későbbi tractákon és a pozsonyi 1647—8-iki országgyűlésen már nem vett részt, visszavonult a szerepléstől, hogy a saját, eddig elhanyagolt ügyeit rendezze: nélküle alkották meg a linzi békét (1645.), de habár ő

maga nem vett részt a tárgyalásokon, a kiküldött követek az ő szellemében s legnagyobb részben az ő nyomdokain haladtak. Lónyay nem sokkal élte túl szeretett fejedelmét, az öreg Rákóczy Györgyöt, de megérte a westphaliai békét, mely záróköve a nagy 30 éves háborúnak; 1653. május 7-én halt meg. Egyszerűségéhez híven nem kívánt díszes temetést, sem drága márványt emlékéül, hanem csak eszméi győzedelmét óhajtotta.

Lónyay valóban egyik kiváló alakja a XVII. századnak, ki tevékeny részt vett minden mozgalomban, melyet a szabadságért, az alkotmányért indítottak; fiatalabb korában karddal, később tollal és államférfiúi tehetségével küzdött az erdélyi fejedelmek mellett a nemzet jogaiért. A politikus vonásait szépen egészítik ki más lelki tulajdonságai; mint buzgó protestans ember egyházának s azok lekipásztorainak igazi gondviselője, valódi patronusa volt, könyvek kiadását segíve, s végrendeletében szigorúan meghagyja örökösének, hogy birtokain több kórházat építsenek a szegény, szenvedő nép számára.

Élete (1593—1653.) Európa egyik legmozgalmasabb korára, hazánk egyik legnévezetesebb időszakára esik, melyben igen fontos szerepet vitt, mégsem részesült kellő méltánylásban. Ebből a homályból akarja kiemelni ezen ismertett munká, melynek írója nem akar monumentalis művet alkotni, de teljes erejével törekszik az érdemnek áldozni, hogy lelkét megkönnyítse és másokat lelkesedésre keltsen. Figyelemre méltó munka ez; azonban sokat veszít a mű értékéből azáltal, hogy az író gyakran igen messze csapong tárgyától s a vallásügyi tárgyakba oly mélyen belebocsátokzik, hogy majdnem elfeledjük, hogy tulajdonképen miről is szól a munka, vallásügyi sérelmekről-e vagy Lónyay Zsigmondról, annyira eltereli figyelmünket a főszemélyről a vallási ügyek túlságos részletezése. Mentheti az író az, hogy szükséges volt a viszonyok megérthetése végett ismertetni a kor eseményeit, de óvakodni kell a túlzásoktól, mert a történetírónak tárgyilagosnak és elfogulatlanoknak kell lennie. Máskülönben dicséretet érdemel munkája, mely bizonyára el fogja érni célját, hogy a történetírók figyelmét Lónyay Zsigmondra fordítsa, erre a XVII. század első felében nagy szerepet játszott derék államférfiúra.

Görög Ferencz.

Új könyvek.

Egyházjog. *A magyarországi egyházak alkotmánya és közgazgatása.* Kossuthány Ignác kolozsvári egyetemi tanár e cím alatt nagybecsű munka I. kötetét adta ki két részben, mely szigorúan történeti, tudományos alapon álló, szabadelvű eszmékben gazdag munka

és sok tekintetben új, önálló és eredeti felfogással tárgyalja az egyház-jogot s főképp a hazai egyházak történetét, szervezetét. Az első részben az egyházjog forrásait tárgyalja. A második részben az alapfogalmait s az egyház ezélját, hatalmát stb. ismerteti meg. A harmadikban a magyar állam viszonyait tárgyalja az egyházakhoz. Kimutatja hogy „az első magyar király a magyar keresztény egyháznak kormányzati hatalmát valóban bírta és gyakorolta“. Magyarországon a római kath. egyház *nemzeti* egyház volt, melynek „sarkaiatos intézményei: a magyar királyság, a magyar primásság, a nemzeti zsinatok és a magyar állami törvényhozás“. A magyar királynak u. n. „apostoli követség joga“ későbbi erőszakos formulázás, mely a magyar államjog szempontjából merő képtelenség. A király az ő egyház jogait nem külön pápai megbízás útján nyeri, hanem a koronázás által (84. l.). A negyedik rész a magyarországi egyházak alkotmányát ismerteti és fejtegeti. Magyar történeti szempontból legérdekesebbek az ötödik rész azon fejezetei, melyek a r. k. egyház szervezetét Magyarországon, majd Erdélyben s az erdélyi róm. kath. egyházmege autonomiáját fejtegeti, történeti előzményeivel és fejlődésével. Kimutatja a jezsuiták káros hatását Erdélyre s az erdélyi catholicismusra. Erdély állami függetlensége ellen intézett törekvésük „homlokegyenest ellenkezett Erdélynek még a magyar főpapok statusbölcsessége által is elismert nagy államérdekeivel“ (217. l.). Hogy a r. kath. egyház Erdélyben fenmaradhatott az főképp a kath. világiak buzgalmának köszönhető. Az erdélyi cath. status autonomiája akkor fejlődött ki (a XVII. században), midőn nem volt r. k. püspökség Erdélyben. „A püspökség köszönheti a maga fennállását (helyesebben: visszaállítását) a r. cath. statusnak, nem pedig megfordítva“ (221. l.). A róm kath. egyház autonom szervezete páratlan a maga nemében. „A mit sehol és soha se sikerült megoldani, az a kath. világ által észre se véve talált megoldást a világnak egy kis zugában — Erdélyben“ (215. l.) Ilyen önálló felfogással, kritikával és történelmi alapon fejtegeti az erdélyi többi egyházak fejlődését és szervezetét is. Kossutány egyházjoga bizonyára méltó elismerést fog találni szakkörökken is s az egyetemi ifjúság élvezettel fogja tanulni abból az egyetemes egyházjog keretében hazánk egyházjogi fejlődését.

A magyar birodalom története című két kötetes történelmi munkára hirtet előfizetést az Athenaeum, melyet füzetekben ad ki s melyből eddigelé 4 füzet jelent meg. Írója *Acsády Ignác* ismert nevű történetíró. Az Athenaeum azon kedvező helyzetben van, hogy a Milleniumi történetben megjelent képekkel (clichéekkel) rendelkezik, melyekkel a könyv díszes illusztrálását biztosíthatja. Éltre való gondolat s szükségpótló egy rövidre fogott népszerű történelem íratása, a mely a legújabb kutatások felhasználásával készül, mert az ezredéves jubilaem alkalmával többek által írt, *Szilágyi Sándor* által szerkesztett tíz kötetes dísz-

munka sokkal terjedelmesebb és drágább, hogy sem a nagy közönség megszerezhesse s elolvashassa. Az eddig megjelent füzetekben az „Első könyv“ „Az Árpádok két első százada“ tárgyalását kezdi meg, és pedig leírja a magyar földet a honfoglalás előtt, aztán ismerteti a magyarokat a honfoglalás előtt, a mit követnek a 2. füzetben: Árpád és a honfoglalás, külkalandozások, az Árpádok első százada s I. István király uralkodása; a 3. füzetben: István király Magyarországa; a 4. füzetben: a küzdelmek a nemzeti függetlenségért szent István halála után, a királyság második nemzedéke idejében, vannak elmondva. A szöveget mindenütt illusztrációk kísérik és élénkítik.

A *Magyar-birodalom története* — a tervezet szerint — 80 ívnyi terjedelemben, 40 két íves füzetben jelenik meg. Egy-egy füzet ára 60 fillér. Elő lehet rá fizetni hat füzetenként 7 korona 20 fillérrel, tíz füzetenként 6 koronával, vagyis a 40 füzetes, két kötetes munka ára 24 korona.

Bosznia mint történelmi színtér cz. a *Thallóczy Lajos* Boszniának és az ország történetének egyik legalaposabb ismerője, nagybecsű tanulmányt adott ki a „Földrajzi Közlemények“ hasábjain és külön nyomtatban is (26 l.), a mely tulajdonképp mutatóvány szerzőnek „*Bosznia története*“ cz. munkája I. kötetéből, mely nem sokára meg fog jelenni. E mutatóványból is látható, hogy írója igen alapos, nagy gondot fordít és élvezetes olvasmányúlv szolgáló munkával fogja gazdagítani irodalmunkat, melynek tudományos becsén kívül nagy gyakorlati haszna is lesz a régi magyar történelmi jog felélesztésével megszállott balkáni tartomány ismertetése körül. A tanulmányhoz térkép melléklet van csatolva.

„**A lipitói és túróczyi registrum**“ az eredeti szövegek alapján *Horváth Sándor* közlésébe megjelent a M. Történelmi Társulat kiadásában (különnyomat a Történelmi Tár 1902. évfolyamából, 104 l.) A lipitai és túróczyi registrum a hazai oklevéltanban Árva, Liptó, Túrócz és némileg Zólyom vármegyék jog- és birtokviszonyainak, mívelődés- és családtörténetének napjainkig két rendkívül érdekes, történelmi becsű emléke. E nagybecsű oklevél kivonatok gyűjteményei úgy keletkeztek, hogy a lipitai János diák egy sereg oklevelet hamisított, a miért s egyéb gonosztetteiért őt megégették s ennek következtében, nehogy a hamisított oklevelek a birtokviszonyokban zavart okozzanak, Zsigmond király rendeletére Bebek Imre országbíró és lipitai főispán Liptó és Túrócz vármegye közgyűlésein 1391-ben bemutattatta és hivatalos vizsgálat alá vétette a nemesek okleveleit s azokból hivatalos tartalomjegyzéket és kimutatást készített, mely registrumok eredetiben máig is megvannak az illető vármegyék levéltáraiban. Ezek már régebben is kiadattak, de hibás és hiányos másolatokból; Horváth Sándor most az eredetiből pontos másolat alapján adta ki e nagybecsű oklevél-kivonatok, melyek az illető vármegyék XIII—XIV. századi birtokviszonyaira elsőrangú kútforrásul szolgálnak.

A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője III. része jelent meg nem rég (1902.) Sepsí-Szent-Györgyön *ifj. Gödri* Ferencz és *dr. László* Ferencz szerkesztésében. Az I—II. részt Nagy Géza szerkesztette 1890—91-ben. Ez tartalmazza a múzeum történetét s szép tanulmányokat a Székelyföldről (köztük adatok a székelyek eredetéhez és egykori lakhelyük) Kapható 4 koronáért Háromszékvármegye főispáni hivatalában. A most megjelent III. rész tartalma: a székely nemzeti múzeum története 1890—1900-ig, írta *Péter* Mózes; jelentés 1901-ről, írta *László* Ferencz; a háromszékvármegyei húsvéti írott tojásokról és népszokásokról (színes rajzokkal), írta *Balázs* Márton; a reformáció első három évszázada Sepsí-Szent-Györgyön, írta *Gödri* Ferencz A tartalmas Értesítő (89 l.) ára 1 korona.

Versek cz. a *Farkas Imre* a fiatal poéták egyik legtehetsége-sebbike egy (170 l.) kis kötetet adott ki, közel 100 kisebb-nagyobb verssel, melyek szerelemről, barátságról, gyermeki szeretetről, ifjúkori ábrándokról, a természet szépségéről szólnak, keresetlen egyszerűséggel, meleg érzéssel, szép gondolatokkal és kitűnő formaérzékkel. Az olvasó érzi, hogy a dalok szívből fakadnak és szívhez is szólnak. Mutatól álljon itt egy-kettő közülök:

Van egy dalom

Van egy dalom, sohase zongorázom,
Van egy képem, nem nézem meg soha
Van egy elrejtett, száradó virágom
S egy ábrándom, mely dőre s ostoba.

Van egy név . . . hallatára fölfakad
Valami titkolt régi-régi seb
S e dal, e kép, ez a virág s e név
Nekem mégis csak a legkedvesebb.

Ebben a kötetben van az a csinos satirikus vers is, melyet egy dunántúli ujságíró maga neve alatt kiadott s a miért egy magát sértve érző hadnagy az illető plagizátort megvagdalta.

Mi hárman.

Ketten szeretjük önt, kisasszony,
Egy fess főhadnagy úr, meg én.
Én kezdő versíró vagyok csak
S a tiszt úr csinos, víg legény.
Az hát világos, hogy neki
Több a reménye mint nekem,
Ő sarkantyúját pengeti,
Én meg csak lantom pengetem.

Az én lovam a Pegazus csak
S vén, sánta ló már ez manap
Az övé tüzes, ifjú félvér
— Hisz tudja jól — mely rúc s harap.

Mult héten vette csak s a vásár
A kaszárnyában köttetett,
Árából ki lehetne adni
Husz ívnyi verses kötetet.

Gallérján hordja csillagát ő,
Szívembe rejtve hordom én.
Az ő világa a valóság,
Az én világom a remény.
Én fúvnom bús nótámat egyre,
Ő nem dalol . . . elég neki
Ha önre néz, szót se szólva
A sarkantyúját pengeti.

Reviczki Gyula a fiatalon elhunyt kedves költő emlékét négy rövid sorban így újítja fel:

Reviczki könyvére.

Amennyi bú, amennyi bánat,
Amennyi köny csak fér a dalba:
Az itt van mind, e bús dalokba
Belesírva, belesohajtvá.

Farkas Imre, ki csak most végezte egyetemi tanulmányait s tette le jogi vizsgáit, nem hiába „pengeti lantját“: olvasói szívét meg tudja dobogtatni s néhány versét *Tarnay Alajos* ifjú zeneköltőnk és mások meg is zenésítették. A „Versek“ Singer és Wolfner kiadásában Budapesten jelentek meg; ára 3 korona.

Böloni Farkas Sándor. a hírneves amerikai utazó életrajzát megírta dr. Kiss Ernő és kiadta a kolozsvári unitárius kollégium értesítőjében és külön-nyomatban (32 l.). Szépen, kegyelettel és beható tanulmány alapján írt munka, a mely megismertet minket a sokat hányódott lelkes ember viszontagságos életével, születésétől (179.) haláláig (1842). Leírja tanulói pályáját (Kolozsvárott az unitar collegiumban s a kir. liceumban), patvaristáskodását M.-Vásárhelyen, első irodalmi kísérleteit, Kazinczyval, Wesselényivel való ismeretségét, az erdélyi kormányzékknél töltött sanyarú szolgálatát, szerelmét. B. Farkas Sándor meg akarta írni *Erdélyország történetét* is, a melyből 63 írott félv készült el, de befejezésében megakadályozta utazása, majd halála. 1830. nov. 3. indult el Kolozsvárról gr. Béli Ferenczessel Amerika felé. Ott naplót vezetett, melynek alapján írta meg „*Utazás Észak-Amerikában*“ cz. nagyhatású munkáját, melyben főkép a szabadságot, mint az emberi jogok alapját és minden haladás alapföltételét magasztalja. Hazánk akkori állapotja magyarázza meg a nagy hatást, mit e könyv keltett. A M. T. Akadémia is tagjává választotta, Döbrentei és Wesselényi ajánlatára, s a 200 aranyból álló nagy jutalmat neki ítélte 1835 i nagygyűlésén. B. Farkas Sándor volt az, a ki először

felytetette egy *Erdélyi Nemzeti Múzeum* alapításának eszméjét még 1829-ben gr. Lázár László kormányzóhoz írt levelében. Ő nem érte meg eszméje megvalósulását, melyet 1859-ben gr. Mikó Imre keltett életre. Farkas Sándor agítált a kolozsvári kaszinó megalapítása érdekében is, mely 1833-ban megvalósult. Nemes eszmék magvetőjének tekintette magát s épen ezen érdemei azok, melyek kegyelettel fenn tartják emlékezetét. 1842. febr. 2-án hunyt el, a házsongárdi temetőben díszes síremlék emelkedik hamvai felett.

The Kossuth Bock. Kossuth Lajos századik születésnapjának és clevelandi szobra leleplezésének alkalmából Emlékkönyv jelent meg Clevelandban, kiadta az amerikai egyesült magyar egyesületek sajtóbizottsága 1902. szept. 27—28. Kossuth Lajos születése századik és amerikai útja ötvenedik évfordulójának megörökítésére az amerikai magyarság szobrot állított Kossuthnak és f. é. szept. 28-án leplezte le Clevelandban „az amerikai kis Magyarországon” — mondja az előszó. — Ez a szobor az egész amerikai magyarság alkotása, mely annál nagyobb figyelmet érdemel, mert egy év alatt valósult meg. Erre az alkalomra készült az Emlékkönyv, magyar és angol nyelven írva. Tartalma: *Baracs* Henrik (magyar) és *Bloch* József (angol) előszava és *Perczel* Lajos üdvözlő sorai után a szobor története, Kossuth élete, Kossuth Amerikában, Kossuth Clevelandban, *Tóth* András debreczeni szobrász (a szobor alkotója) rövid életrajza és arcképe, a szoborleleplezési ünnepély programja, s az adakozók névsora. Az emlékkönyvet a szobor és Kossuth arcképe díszesíti.

Az oláh kérdés eredete és története. *Irta Tóthvárad* *Korniss Elemér.* Történetíróink közül kevesen foglalkoznak az oláh kérdéssel, pedig igazán fontos e nemzetiségi kérdésünk. Ezzel az elhanyagolt kérdéssel kíván foglalkozni a fennemlített kis munka, mely egy hosszabb sorozatnak első füzeté. Az író a kérdés fontosságának fejtegetése után áttér az oláh nemzet és nyelv megalakulására, majd az oláh kérdés eredetére és fejlődésére; felsorolja a dákoromán eszme első apostolait (*Sinkay György, Klein Sámuel, Major Péter* stb.) és *Jancsó Benedek* nyomán megrajzolni igyekszik ezek munkásságának hatását és a kérdés jelenlegi állapotát. Új ezredév küszöbén új honfoglalás előtt állunk — írja a bevezetésben — de nem vitézi fegyverekkel, nem harczi paripákon, hanem az ész és szellem fegyvereivel kell harcolnunk, nem legyőzni, hanem meggyőzni akarjuk ellenfeleinket. Hazafias szellemtől áthatott műve politikai, közgazdasági és társadalmi program akar lenni a közönség számára s figyelemzetni kívánja a magyarságot ezen veszedelemnek komolyságára.

A mikófalvi Bekény-család leszármazása és története megírására vállalkozott a család megbízásából *dr. Illésy János* s azt címmerrajzzal és függelékül a nemes levéllel kiadta (Bp. 1902. 155. l.). A címér és nemes levél 1533-ból való, melyet I. Ferdinánd adott

alaghi Beken Jánosnak és általa mostoha testvéreinek Alaghy Györgynek és Menyhértnek s atyokfiának, mikófalvi Beken Farkasnak. A család a Bél nemzettségéből származott, melynek ősi fészke az Eger és Bán völgyében terült el, a hol Mikófalva áll. Első okleveles ősük Károly de genere Bél a XIII. század elején. A Beken (Bekény) név a Benedekből származott, melyet családnevül a XV. sz. derekán kezdettek használni a sajónémeti Bekenek Rokonságba jutott a híres Alaghy és Serédy családdal, az előbbi a bekényi előnevet használta a XVI. XVII. században. Bekény János Egerben vitézkedett az 1596-iki török ostrom alkalmával s Mihály vajda mellett veszett el, midőn Básta ezt tordai táborában megölette, a hol Bekény Jánosnak is fejét vették (1601-ben). A család maig is virágzik.

Az Apostol cz. a. irodalmi tanulmány Petőfi Sándor költeményéhez, jelent meg nemrég Kolozsvárt *Gopcsa Endrétől*, Széchy Károlynak ajánlva. Petőfi költészetének s a szabadságért rajongó szilaj szenvedélye által sugalmazott művének, az Apostol-nak beható méltatása e kis munka. Előre bocsátja a történeti előzményeket, Petőfi politikai életnézete vázolását s aztán tér át a költemény tartalma, főalakja Szilveszter jelleme, tragikumja, a mellékalakok, a szerkezet és verselés. stílusa s végre az egész mű irodalmi értéke méltatására. A Petőfi-irodalomban minden esetre figyelemre érdemes e tanulmány. (Megjelent Kolozsvárt. 1902. Stein Jánosnál 133 l., ára 2 korona.)

Erdélyi Múzeum-Egylet.

Az E. M. E. bölcselet-, nyelv- és történettudományi szakosztálya f. é. nov. 16-án nagyérdékű, látogatott felolvasó ülést tartott a városháza dísztermében, *Szamosi János* dr. elnöklete alatt.

1. Az első felolvasó gróf *Kuun Géza* dr. az egylet nagyérdemű tiszteleti tagja volt, a ki „az 1834-iki erdélyi országgyűlés előestélyén” cz. a. azoknak a mozgalmas, szinte forradalmi napoknak és eseményeknek történetét rajzolta meg (nagybátyja gróf Gyulai Sámuel naplója alapján), melyek e nevezetes országgyűlést megelőzték. A nagybecsű értekezés az „Erdélyi Múzeum”-ban fog megjelenni.

2. *Erdélyi Károly* dr. „Lenaúról” tartott nagyérdékű felolvasást, melyben a magyarországi születésű költő és költészete jellemzését igen szépen ecseteli. A kitűnő tanulmány az „Erdélyi Múzeum”-ban fog megjelenni.

3. Új tagokul felvétettek az ev. ref. theologiai ifjusági egyesülete, *Hegyesi Vilmos* hírlapíró s *Herczeg Albert* tanárjelölt.